

شورا

عدد ۱۴ * سنه ۱۹۱۲

۱۹

محرری: رضا الدین بن فخرالدین
ناشری: «م. شا کر م. ذا کر رامیفلر».

مندرجہ سی :

عرب لغتی و آنک
عالمری.

مدینہ منورہ ده حرم
شریف

بختمسزلك می بالقاولق می؟
ع. کبیر.

تورکستان چیننی تورکلری
ن. ع. طوغرو.

علم تارالمونک سبیلری
حقنדה. محمد حنفی مظفر.

فلسفہ عقلمیہ دن علم روح
زینت الله حمیدی.

آقمللا شعرلری.
حسن علی.

یوغوشلی اورولردن صا -
قلانونک یوللری.

عزیز مارکفی.
نیازی افندی حضرتلرینه

ذاکر الخانی.
تربیہ و تعلیم :

« مشق اویوه توخیلر ایچون
بولباشچی - حسن علی.

« مدرسده اون بش یکریمی المیر
طوروب نیلر اونودق؟ - محمد

کمال مظفری. « مدرسہ محمدیہ
پر وغرامی » نیاز مقصودف.

مراسل و مخابره: مینزله,
قزانی، قران، فارغاتی
وناشکندن.

اشعار: یاز... دنیاغه آنلرناک
الک چغوی، زاری و «مینم

جرم».
متنوعه: میده اولان حکمتلر،

روسچه قرآن ترجمه لری
وباشقهار.

ادبیات: «فیراکنده» - امیدجان
بیکتیمروف.

حکایه لری: «یرجر روی» - مترجم
یارالله نجم الدینفی.

« تعطیل کون» - نعمت زاده.
❀ ❀ ❀ ❀ ❀

اداره که مکتوبه :

عبد الخبیر المسلمی و مرجانی حقنده

(۱۲ نجی عدد «شورا» طغنده پیتراپاول
خلقزیننه یازلمش مکتوب مناسبتی ایله) .

داملا عبد الخبیرنڭ حقیدی (توروئی) اعمی توفیق
افندیسن «شورا» طغنده یازلدیغینه کوره مرجانی مکتوبلرینی
صوواب و ایزلهب قارادم ایسه ده نام و نشانلری بیلنمادی .
الله اعلم بو مکتوبلر شمدی ضائع اولمشلردر . برنڭ
« پیتراپاول » اهالیسی عموماً دیپورک ایسکیدن جهالت حامیسی
و علم دشمنی اولوب کبلمشاردر . عبد الخبیرنی لائق درجه ده
بیلک فایده بلسکه آنی قدر سز قیلوب حتی آنڭ حقنده « فارنا
اویناب آلمش آقچهلرنی حلال کوره و فاحشه لر ایله کسب
ایتو درست دیه فنوا و بره در » دیمک کبی نیچه نورلی افترا لر
ایجاد ایتکاملر . شول وقتده پیتراپاول بایلرندن یالکنز حمزه
بن مصطفی سوتوشفی اسملی آدم داملانی هر وقت احترام
قیلور و اوینه چاقروب انگامه لر قیلوب ، تورلی بابدن
سوزلر سویلاتوب و کتابلر اوقوتوب اطورر اولمشدر .
داملا دلانی ایله مذکور حمزه بای ، حج سفرندن تفسیر
کشاف ، بغاری شرحی فسطلانی کبی فائده لی اثرلر آلوب
قایتمش ایسه ده مذکور اثرلرنڭ درجه لرینی عبد الخبیردن
باشقه لر بیلمگان و مطالعه ایدوب ده شغلنمگانلر داملا
عبد الخبیرنڭ اوز قلمی ایله یازلمش نسخه لر بو کونده هم
کوب ، فقیر کتبخانه سنده ده یکز می اوتوز دانه رساله و کتابلری
وار . داملا عبد الخبیرنڭ صفات حقنده اولان بر مقاله سینه
(شمدی بو مقاله - الحکمة البالغة الجنية - اخرنده مطبوعدر)
مناقشه ایدوب ۱۲۷۳ هجریده فزانلی غیث مخدوم طرفندن
یازلمش بر مکتوب اوشبو جملده در .

داملا عبد الخبیر کتابلری آراسنده مرجانی قلمی ایله
یازلمش شیلر کوب ، ناظوره تقریضلری ده وار .
عبد الخبیر وفاتینه اونیش یکرمی ییللر اوتدی ایسه ده
آنڭ حقنده : « عالم و فاضل آدم ایدی » دیه سویلاوچی بزنگ
پیتراپاول شهرنده کورلمادی و ایشدلمادی . ۱۹۰۲ میلادیده
بر آدم : « بن داملا عبد الخبیردن اوقودم » دیه سویلا دیکنده :
« اوقوغان بولسه ک استاذگه بر خیرلی اش قیلغان بولورساڭ »
دییه قبرینه تاش یازدروب قویارغه دلالت قیلدم ، مذکور آدم
شونی قبول ایدوب تاش یازدروب قویدی . فقیر انشاسی ایله
یازلمش یازونڭ صورتی بودر : « هذا مشهد غرة الفضل والادب
وزهرة الكمال وغاية الارباب سيد الكتاب الاکارم بهجة اولی الالباب
حلية الفضائل فائق الاواخر و الاوائل حامل العلم الكثير
صاحب الفضل الشهير الشيخ العارف العلامة عبد الخبیر بن
عبد الوهاب المسلمی الفزجاری الملقب بزکی الدین المعتمم

بجعل الله المتین المتأسس البنیان علی تقوی من الله و رضوان
جعل الله سبحانه و تعالی قبره روضة من ریاض الجنة و اهل محل
القدس و ادلی الله سبحانه الانس توفاه الله عام ست و تسعین
و ماتین و الف من عمر جاوز الخمسین .

من زار قبری فلیکن موقنا ان الذی ألقاه یلقاه
فیرحم الله امرأ زارنی و قال لی یرحمک الله
شاگرد وقتنده داملا عبد الخبیر طرفندن یازلمش
و آغاسی عبدالفتاح قلمی ایله یازلمش اثرلردن بزده بایناق
کتاب و رساله لر وار لیکن سز صورمش مرجانی مکتوبلری
یوق . الله بها علیم آنلر تابلورمی ایکن ؟ مع ما فیہ بزلر
هنوز صوراشوب و ایزلهب یوریمز . بزده بر « عمده التذقیقات
قیقات » وار ، مؤلفی شاه احمد بن رفیق السماکی نڭ اوز
قلمی دگلمی ایکن ؟ تمام اولمش تاریخ ۱۲۳۶ هجریدر .
باش طرفنده انعکاس المرکبات حقنده بر تحریر اولوب
آخرنده « شاه احمد السماکی » دیه یازلمش و ایرمراق بر
اورنده ده : « فلعل هذا من خواصنا لانی لم اجد فی کتب
اصحابنا لهذا دلیلا » دیه یازوب قویمشدر .

« الماء الزلال فی حاشیة الجلال » نڭ باش یاغینه مرجانی
حضرتلری اوز قلمی ایله .
یا صدیقا افادینه زمان له صن بالا صدقاء کبیر
بین شخصی و بین شخصک بعد غیر ان الوصل فی الخیال سمیر
و انما اوجب التباعد بیننا اننی شهاب و انت خبیر .
دییه یازمشدر .

حسن بن ملا احمد الفزجاری پونا ماروف .
۲۷ نجی اییون ۱۹۱۲ سنه .

پیتراپاول شهرندن مرجانی مکتوبلری تابلوقندن
همیشه مایوس دگلمز . باریسی اولماسه ده انشاء الله بعضیسی
میدانغه چیقار . پیتراپاول حضرتلری اوزلرنڭ کتبخانه لرینه
اولان کتابلرنڭ توزانلرینی برر مرتبه سورتوب چیقسه لر
شهب اش بولور بلسکه شول وقتنده مرجانی مکتوبلری حتی
فورصای رسم خطلری ده تابلور ایدی . شاه احمد السماکی
نڭ بزده بر ایکی مکتوبی وار ایدی تننو وقتنده فولمزدن
آندیلر . بر کیمسه ده بر راپورتی وار لغی معلوم ، شونی
صوواب آلوب سزگه یباررم ، چاغشدروب قارادیغکنز
صوکنده « عمده التذقیقات » نڭ اوز قلمی اولوب اولمادیغنی
بیلورسز . بو دفعه مرجانی مکتوبلری حقنده سوینچلی بر
خبر یازمادکنز ایسه ده یازدقلرکنز بزم ابچون همیشه فائده .
لیدر . بز بو مکتوبنی « آثار » ده عبد الخبیر ترجمه سیننه
نقل قیله چقمز . بوندی خبرلر تابلسه یازوکنز مطلوب . « هل
من مزید ؟ » .

رضاء الدین بن فخر الدین .
۱۲ نجی اییول ۱۹۱۲ سنه اورنبورخ .

عبد الخبیر

۱۵ ايلول - ۱۹۱۲ سنه

شعبان ۱۴ - سنه ۱۳۳۰

مقاله لر :

عرب لغتى و انك عالملى

فقيرلىگينه بر چاره تابمق اميدى ايله «بصره» شهرندن چيقوب كيمتىكى كندىسىنى بديوز قدر آدم (۱) اوزاتوب وارديلر، بونلر آراسنده برگنه عامى ده يوق بلكه محدث ولغوى، عروضى و اخبارى عالملردن عبارت ايدى. كوب مسافه لر واردقلىرىدىن صوڭ وداع ايچون توقتاديلر. اوشبو وقت نضر بن شميل بونلرغه خطاب ايدوب : «اي هرمتلو دوستلرم وعزيز يولداشلرم ! سزدن آيرلوب كيمتك شول قدر آغيردركه تعريف فيلورغه اقتدارم يوق . اگرده هر كون ايچون بر صنق ايكمك ايله اوچ بيش فاشق شولپام بولوب طورسه ايدى الله تعالى اسمى ايله آند ايتهم كه آراگزدن آيرلوب كيمتاز ايدم» ديدى . بو آدملر اوز- لرى ده نضر قىلىندى فقير الحال اولسeler كركدركه اوشبو وقت : «اويله ايسه اوشبو قدر نفقه بنم اوستمه در، كيرو فايئوگوز!» ديوچى برگنه آدم ده اولمادى .

اوزينك تكلفسىز و ايسكى كيوملرى ايله المأمون حضورينه كرهشيدى . خليفه بونك بو اشينى مناسب كورما- ديكنى آڭلانمش و مع ذلك سويلاشوب اوطورمش . سوزلرى خاتون قزلو خصوصينه كوردىكىندى المأمون : « حدثنا هشيم (۲) عن هجالد عن الشعبي عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا تزوج الرجل المرأة لدينها وجمالها كان فيها سداد (۳) من عوز» ديمش .

نضر بن شميل . (ابوالحسن بن خرشة التميمى المازنى) . مأمون خليفه زماننده ايكبوز اوچونچى (۲۰۳) سنه نك آخرنده وفات اولوب دورتنچى (۲۰۴) سنه نك باشنده دفن اولدى . فبرى «مرو» ده در .

مشهور اديبلرنك برى اولديغى كىبى فقه و حديث علملرنده مرتبهسى بلند بر عالم ايدى . عالملرنى ايلر ايچون ياسامش ايله گى بيك نچكه اولان ذهبى ده بونك حقنده ياخشى شهادت ويرمش ، فضيل بن عياض ، عبدالله بن المبارك، وكيع بن الجراح كىبى الوغ محدثلر طبقه سندن سانامشدر (۱) . «خراسان ولايتنده باش-لاب سنت نشر ايدوچى اوشبو كيمسه اولدى» ديوچى لر .

«مرو» شهرنده دنيافه كلديكى حالده «بصره» ده نشو اولدى . خليل بن احمد و باشقه اديبلر حضورنده تحصيل قىلدى ، تابعينلرنك هرمتلو محدثلردن حديث شريف استماع ايتدى . قر عربلرى آراسنده فرق ييل قدر يوروب عرب لغتى وشعرلر جمع قىلديغى مرو بدير . معيشتى تارلغينه مجبور اوله رق خراسان ممالكتنه هجرت ايتدى . مرو، نيسابور كىبى مشهور شهرلرده سياحت فيلوب «مرو» ده بر قدر مدت فاضلىق منصبنده طورمشدر . هر يرده درس ايله شغللنور ايدى . يحيى بن معين ، ابو عبيد القاسم بن سلام و باشقه الوغ ذاتلر بوڭا شاگرد اولمشلردر .

(۱) «وفيات الاعيان» ده اوچيڭك آدم ديشدر .

(۲) هشيم بن بشير .

(۳) سيننك فتعسهسى ايله .

(۱) تذكرة الحفاظ . ج ۱ ص ۲۷۸ .

خصوصه هشيم گه اياروب شويله اوقومش اولسه كراك ،
هشيم ايسه لعن دن صافلانا آلماز ايدى» ديكندە فضل
اوشبو جوابنى خوش كوروب اوز ملكندن اوتوز بيك
درهم ويرمش . نصر ، بر كلمه نى تصحيح اينديكى سببندن
سكسان بيك درهم (عاضرگى روسيه حسابنچە ۳۰ بيك
صوم) نى قولينه آلوب چيقوب كيتمشدر .

نصر بن شميل اوز عمرنه كوب كتاب تاليف ايتمش
ايسه ده « غريب الحديث » اسملى اثرندن باشقه لرى
ضائع اولمشلردر .

نصر ، نصر وزنده نونك فتحى و ضادك سكونى
ايله اولوب شهيلده شينك ضى وميمك فتحى ايله در .

* *

قطرب . (ابو على محمد بن المستنير بن احمد) .
المأمون زماننده ايكوز آلنچى (۲۰۶) سنه ده « بغداد » ده
وفات ايندى . اديبلرنگ مشهورلرندن اولوب نحو ، لغت
وتفسير علملرندە يداطولى صاحى ايدى ، فقط يالان سويلمك
ايله متهم ايدى . اصلى « بصره » دن اولوب سيويه و باشقه
لردن تحصيل ايندى . درس اوقور ايچون هر كيمدن
مقدم حتى سحر وقتندە كيلوب ايشك آچلدیغنى كوتوب
طورديغى ايچون استاذى اولان سيويه بر وقت اوشبو
حالينه تحسين ايدوبمى ياكە عجب قيلوبمى : « ما انت
الا قطرب ليل » (* ديهش ، بوندن صوك اوشبو مناسبت
ايله « قطرب » ديه مشهور اولمشدر .

قطرب معتزله مذهبندە محبت اينديكى واعتزالنى نظامدن
آلدیغى مرويدر . مسجده تفسير اوقوتورغه نيت اينديكندە
عوام هجومندن قورقوب حكومتدن ياردم صورارغه مجبور
اولدى ، ديپورلر .

تأليفلىرى بونلردر : (۱) كتاب الاضداد ، بو كىتابده
اولان سوزلر الفبا ترتيبى ايله يازلمشدر . ايسكى يازمه
بر نسخهسى « برلين » كىتابخانه سنه صافلانور . (۲) ماخالف
فيه الانسان البهيمه . بونك بر نسخهسى « ويانا » كىتابخانه
سنه وار . (۳) كتاب الازمنة . بر يازمه نسخهسى « لوندن » ده
موزه خانه كىتابخانه سنه واردر . (۴) مثلث . نظم ايله يازلمش
فسقه بو اثرده اوچ تورلى حركت ايله اوقورغه ممكن
اولوبده هر حركندە باشقه معناسى اولان عربى سوزلر
جمع ايدلمشدر . اوشبور وشده « مثلث » ترتيب ايدوچيلرنگ

(* قطرب ، فاف ايله رانك ضى و طابك سكونى ايله اوقوسلر
ايله معروف بر جانوار اسميدر .

بوگا قارشو نصر بن شميل : « اى اميرالمؤمنين هشيم درست
سويلامش » ديه اوز روايتنى : « حدثنا عوف بن ابى
جميلة عن الحسن بن على بن ابى طالب رضى الله عنه قال
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا تزوج الرجل المرأة
لدينها وجمالها كان فيها سداد (۱) من عوز » ديه حكايه
ايتمش .

قرين ياتوب طورمقده اولان خليفه ، نصر بن شميل
روايتنى ايشنديكندە سيكوروب طوروب تزلانوب اوقور-
مشده اى نصر ! نيچون « سداد » نى سينك كسرى ايله
اوقودك ؟ ديهش و آرارلنده اوشبور وشده سوز اولمش :
- بوندە فنجە ايله اوقومق لجندر .

- بنى لعن گه مى نسبت ايدەسن ؟
- يوق ، سرگه هشيم شويله روايت ايتمش اولور ،
هشيم لعن ايله سويلاوچى ايدى .
- فتحلى « سداد » ايله كسرى « سداد » آراسنده
نه فرق وار ؟

- فتح ايله اولان « سداد » دينده ، يولده معتدل
و طوغرى اولوق معناسنده اولوب ، كسرى ايله اولان
« سداد » ايسه بر نرسه نى بر كتمك و محكم قيلمق ، بر
نرسه آغزىنى باغلامش نرسه كسر ايله « سداد » در .
بوندە ايسه اولگى معنا دگل بلكه صوكغى معنا مراد
اولوب فقيرلكدن چاره تابلور » ديمكدر .

- بو دعواكە دليل وارمى ؟
- ايشته عرجى : « اضاعونى و اى فنى اضاعوا * ليوم
كريبه و سداد ثغر » ديه بر كتمك معناسنده اولان سدادنى
كسر ايله سويله مشدر .

- ادبيات تحصيل ايتماش آدم بختسزدر . حاجتك وارمى ؟
- البته .

بوندن صوك يستو نمازىنى برلكده اوقوب المأمون
اوز آدمينه مكتوب ويرمش و شونك ايله نصرنى و زير ،
فضل بن سهل حضورينه ييارمش . مكتوبنى آچوب اوقود-
يغندە نصرغه خطاب ايدوب فضل : « سرگه اميرالمؤمنين
ايللى بيك درهم ويررگه بيورمش ، بونك سببى نه اولدى ؟ »
ديهش . نصرده ماجرانى تمام سويله مش و لعن ماده سينه
كلكيكندە زير : « سبحان الله ! اميرالمؤمنين نى نيچوك
لعن گه نسبت قيلورغه جسارت ايتدك ؟ » ديهش . نصر ،
المأمون گه ديدىكى كىبى و زير گه ده : « اميرالمؤمنين بو
(۱) سينك كسرى ايله .

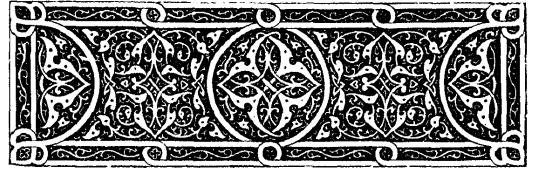
مسجدنڭ مغرب طرفنده ابوبكر يورتى اولوب تون طرفنده كورشيسى و «باب الرحمة» ياننده عبدالرحمن بن عوف يورتى اولور ايدى. اوشبو يورتلارنڭ هر بىرنى مسجدگه طوغرى يوررگه يوللر اولمش ايسهده رسول الله حضرتلرى ابوبكر بولندن باشقه سيني يابدردى. حاضرگى مسجد اچنده، ابوبكر يوليه اشارت ايدوب هر ايشك فويلمش و اوستينهده تاقتهغه گوزل قلم ايله رسول اللهنڭ ابوبكر ايشگندن باشقه ايشكارنى يابارغه بيورمش حديثى يارلوب فويلمش.

رسنده اولان اڭ كچوك اعاطه ايله، رسول اكرم طرفندن بنا ايدلمش مسجد كوسترلمشدر. رسول الله حضر- تارندن صوڭ برنجى مرتبه اولارق مشجندنى نعيمر ايدوچى حضرت عمر اولدى. حضرت عمر، نوشلك، مغرب و شمال طرفارندن آرتدرمش ويونڭ آرتدرمش اورنى رسنده سزق ايله كوسترلمشدر. صوڭره اوشبو اوچ طرفنى ايكنچى مرتبه حضرت عثمان زورايتمش و قبله طرفينى تاشدن بنا ايتمشدر. هجرتنڭ ۸۸نجى سنه سنده امويلردن وليد بن عبدالمملك مغرب، شمال و مشرق طرفلرينڭ هر بىرىنى زورايتمش، زوجات مظهرلرنڭ حجره لرى، رسول اللهنڭ و ايكى خايغه سينڭ قبرلرى مسجد اچينه كروب قالمشدر. وليد: مرمر باغانلار قويوب اوستينى آلتونلاندى و دورت مناره بنا قيلدردى.

بوندىن صوڭ عباسيلردن الهيدى ۱۶۰ تاريخنده عمارت قيلوب شمال طرفندن زورايتدى. بوندىن صوڭ المستعصم آندىن صوڭ ظاهر بيبرس تعمير قيلدى. ۶۷۸ ده ناصر فلاون حجره شريفهگه باشلاب قبه بنا ايدى، ۸۳۱ ده اشرف برسباي بوندىن صوڭ ۸۵۳ ده ظاهر بر قوق، مسجدنى نعيمر ايتديلر.

۸۸۶ ده ياشين ايله بنون مسجد تاماما يانوب تلف اولدى فقط حجره شريفهگه گنه ضرر اولمادى. آندىن باشقه، مسجدنڭ بر نرسه سى ده سلامت قالمادى. خبر آلدیغى ساعت ايله سلطان قايتماي ماهرلر و كوب مال يباروب اولگيچه گوزل روشده بنا قيلدردى و حجره شريفهنى زينتلاندردى. حاضرگى حجره شريفه بناسى وزينتلرى آنڭ يادكاريدر. حجره اوستينه ايكنچى بر گوزل ويپوك بر قبه قيلدردى. باب السلام دن مسجدگه كرگانده صول طرف غه الوغ بر مدرسه صالدروب شونڭ فائده سينده الوغ ملكلر وفق ايتدى. بونڭ مصر د يبارلمش بر ايشكى مسجدده

اڭ مقدملرى اوشبو قطرب اولمشدر. ليدن، پاريز، اسكوريال، خديو كتيخانه لرنده يازمه نسخهلرى وار. فرنكلر بونى لانيچغه ترجمه ايتمشلر و ترجمه سى ايله برابر ۱۸۵۷ ده «مار بورغ» شهرنده طبع ايتدرديلر. قطر بنڭ اوشبو كتابلردن باشقه اثرلرى كوب ايسهده ضائع اولد- قلرى ظن قيلنور.

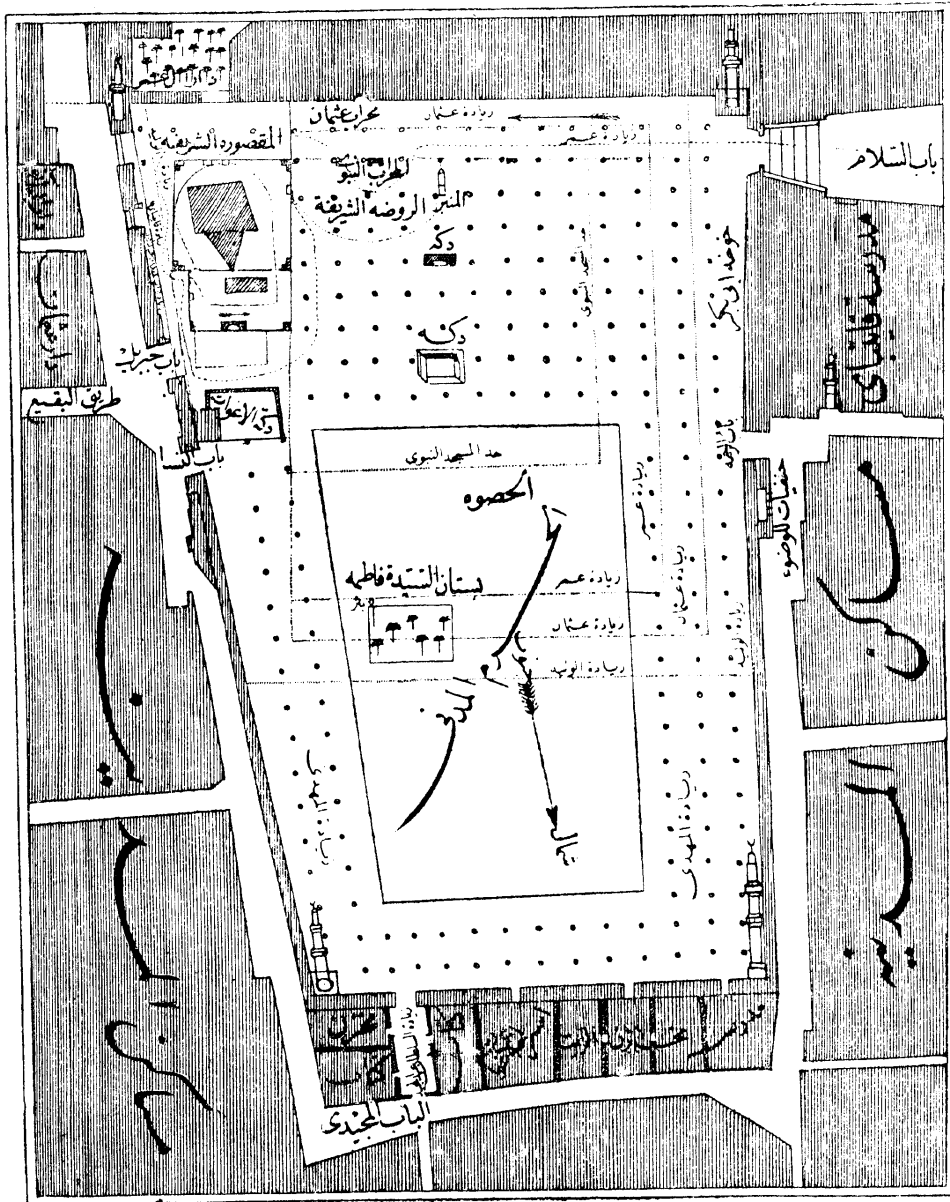

مدينه منورهده حرم شريف

«حرم شريف» ديه رسول اكرم حضرتلرينڭ مسجد شريفلرينه ديورلر. رسول اللهنڭ قبرى، قزى فاطمه ايله خليفهلرى حضرة ابوبكر و عمرنڭ قبرلرى اوشبو كونگى مسجد اچندهدر.

رسول اكرم زماننده حرم نلو خاتونلرينڭ حجره لرى مسجدنڭ نوشلك همده بر قدر مشرق طرفنده اولوب حجره لرى ايله مسجد آراسندن بيش آرشين قدر كيكلكدنه بر يول اوتوب كيدر ايدى. حضرت عثمان يورتى ايله ابوايوب الانصارى يورتلرى مسجدنڭ مشرق طرفنده لرى ايدى. بو كونده اوشبو يورتلرنڭ روشلرى بر قدر اوزگرمش ايسهده اصل بنالرى هميشه سلامندر. حضرت عثمان يورتينڭ مسجدگه فارشو طرفنده چلتر ايله ياصالمش بر حجره وار، بو حجرهگه بر تاقته آسوب اوستنه: «عثمان بن عفان رضى الله عنه اولدرلمش اورن» ديه يازوب قويوشلر. «شيخ الحرم» كوبراك وقت اوشبو يورنده طورادر.

عمر رضى الله عنه اويى مسجدنڭ نوشلك ايله مشرق بوچماغينه فارشو ايدى. بو اويلر اورنده حاضرنده مسجدگه طوناش و قبله طرفندن حجره شريفهگه فارشو اورن باغچهدر (رسمنڭ اوستنده صول طرفنده). بو اورنده بر ايشك بار، اوستنه «دار آل عمر» (عمر اهللرينڭ يورتلرى) ديه يازلمش. بونڭ مغرب طرفنده حضرت عباس يورتى و آنڭ مغربنده مروان بن الحكم يورتى ايدى. مروان يورتى، باب السلام دن مسجدگه كروچينڭ اوڭ طرفنده قالور ايدى.

مدينه منوره: حرم شريف رسمى.

سينى ، قبهلر تايانمش زاويه لرگه الله تعالى و رسول الله اسملرينى يازدردى . اوشبو يازولرني يازار ايچون سلطان عبدالمجيد بالقصد استانبولده مشهور خطاط عبدالله بك زهدينى مدينه گه يباردى وعبداللهده اوشبو خدمتنى اون سنهدن زياده بر مدتده يرينه كيتوردى . سلطان عبدالمجيد، اوشبو عمارت ايچون بر مليون ليره صرف ايتديكى مرويدر .

سلطان عبدالمجيددن صوڭ كلهش سـلمطانلرنڭ حرم شريفده اثرلرى يوق ، مگرده سلطان عبدالحميد طرفندن الكتير ماشينهسى قويلوب حرم شريفنڭ الكتير ايله ياقدرلويى ذكر قيلورغه تيوشلى .

مقصوره شريفه ، غايت گوزل روشده بافردن اشلا- نمشدر . بونى ايسه فايتهباي بنا ايتمشيدى . بونڭ روضه

اولان صناعت نفيسه لرنڭ اڭ گوزل لرندن واڭ قيمتليلرندندر . ۹۸۰ده سلطان سليم (ايكنجى) مسجد شريفنى تعمير قيايدردى و منبر شريف ايله فايتهباي مدرسهسى آراسينه گوزل بر قبه بنا ايتدى . بونده اوزينڭ اسمى يازامشدر . سلطان محمود ۱۲۳۳ده قبه شريفه نى بنا ايدوب ۱۲۵۵ده شونى ياشيل توس گه بوياندى . شونڭ ايچون بو ، «ياشيل قبه» ديه مشهوردر . ۱۲۷۰ده سلطان عبدالمجيد مسجدينى عمارت ايتدردى و شمال طرفندن زور ايتدردى همده فوق العاده قياوب زينتلادى ، « باب السلام » دن باشلاب شرق طرفينه قاراتوب خط ثلث ايله فتح سورهمسى ، آندن صوڭقى بولده خط تعليق غه ياقين بر يازو ايله ايكنجى بر سوره ، آندن صوڭقى بولده رسول اكومنڭ اسملرينى ، ايشكلرده اولان قبهلرنڭ تيره لرينه برئه قصيده

زور قولده بر قرآن شريف وار. بو قرآن، روايتلرگه كوره حضرت عثمان طرفندن يازدرلمش قرآنلرنگ بى اولوب بو اورنقه حجاج بن يوسف ثقفى طرفندن هديه ابدلهدى.

اوشبو آچىقلىق اورنلرنگ اوستلارى خصوصا ائندمز حضرتلرنگ مبارك يوزينه قارشو يرلر آلتون كوش قيمتلى تاشلار ايله طولوغدر. بونده كوگار چين يومورقاسى قدر اولان بر آلماس، روس آقچىسى ايله بىدى مليون صوم تقدير ايدلنهدر.

حجره شريفه، سنهده اوچ كره اولهرق (۹ نچى ربيع الاول، برنچى رجب، ۲۸ نچى ذوالقعدةده) بويلا اوشبو كونلر مدينه خلقى ايچون الوغ بايرام سانالادر.

بختسزلك مى يالقاولقى مى ؟

روسارنگ مشهور يازوچيلردن غانچاروف جنابلرى اوز ملتداشلىرى ايچون فايغرا فايغرا آروب بتكاندن صوڭ، آلنرنى اويغاتو وحركت گه كيترو مقصدينه مبنى «آبلوموف» نامنده بر كتاب يازغان.

اول، مذكور اثرنده «آبلوموف» فاميليه سنده بر آلباوتنگ عمر بى يازو و آدنگ هيچ وقتده آشغونى سويگانلگن، دنيا جيهنرلر كېلسهده التفات ايتمگانلگن، كېلهچكى اويلامى و كيلورنى كيتارنى حساب قىلمى تورغان، حركتسز فايغوسز بر كشى بولغانلغى بىك ماتور ايتدرت تصوير قىلهدر. بوندن مقصودى: روس خلقينگ نه قدر طبعى بايلقغه مالك بولا طوروب و قورقنچ روشده كېڭ يرگه صوغه خواجه بولا طوروب پان، نادان، معرفتسز، هنرسز، طوباس و غربى آروپاغه نسبت ايله جانسز گبى بر ملت بولوب فالووينه سبب بولغان آلنرنگ روحارنده بر حركتسزلك، يالقاولقى آفرونلق سرخاۋى بارلغىنى اوقوچينگ كوز آلدينه قويادر. روسلر (مينم نظرمده) بىز مسلمانلردن مدنيتده علم و معرفتده، حياتنگ معناسين آڭلاوده اشچان و طرشلقده كوب آلده بولغان بر ملت بولغانغه كوره، هم آلنر ايچون فايغرو مينم توغرو وظيفهم بولغانغه مين، آلنر حقتده

شريفه گه قارامقده «باب الرحمة» اسملى ايشكى وار. بوڭا «باب الوفود» هم ديرلر. بو ايشكنگ جنوبنده «شبابك التوبه» اسملى چلتر وار. مقصورهنگ قبله طرفنده رسول اكرم حضرتلرنگ محترم يوزينه قارشو هم بر ايشكى اولوب بو ايشك ايسه الوغ حادثه لوده دعا قىلنديغى وقتلرده غنه آچلور.

مقصوره شريفه گه شمال طرفدن طوتاش حضرت فاطمه مقصورهسى (قبرى) در.

مقصوره شريفه، جنوبندن شمالغه ۱۶ متر و شرقدن غرب گه ۱۴ متر اولوب بوڭك ايچنده حجره شريفه (رسول اكرم وفات ايتمش اورن) در. رسول اكرم يرده دفن اولدى. صوڭره ابوبكر آنك شمال طرفنده، باشى بر قدر رسول اللهنگ مبارك آياقلىرىنه برابر روشده دفن ايدلى. حضرت عمر، ابوبكرنگ شماليينه و باشى ده ابوبكرنگ ايڭ باشلىرىنه تيگىز اولهرق دفن قىلدى. ايشته مقصوره شريفه اوشبو اوچ فبرنى شاملدر.

۵۵۷هـ نورالدين زنگى، اهل صليب طرفندن رسول اكرم حضرتلرنگ جسد شريفى اوغرانلوق حقتده پلان فورالادر ديه ايشتدېكنده حجره شريفهنگ اطرافينه ايكنچى بر بنا سالدردى و نيگزينى صو چيقانغه قدر فازبتوب قورغاش اريتوب طولدرتدى.

اوشبو بنا اوستى ياشيل پرده ايله اورنولهش و پرده گه آيتلر، كلمه توحيد و رسول اكرمنگ اسملرى يازلش، يردن ايكى ياروم متر بيوكلكتن ۳۰ سنتيمتر كيكلگكتده بيلباو ايله اوراب بونده پردهنى اشلاتوچى سلطان اسمى آلتون ايله يازلش. توركيه تختنه هر ياكى چيقمش سلطان طرفندن اوشبو روشده بر پرده اشلاتوب يبارامك عادتدر. حاضرگى پردهسى سلطان عبدالحميد طرفندن دستور اعلان ايدلديكنن صوڭ يبارلمش پردهدر.

بو روشده پرده آسوق عادتى باشلاب هارون الرشيد آناسى خيزران (۱) دن فالمشيدى. خيزران حج گه وارد يقنده مدينه مسجدىنه ده زيارت قىلدى وشول وقت مذكور بنا اوستنه پرده آسوروب كيتدى. ايمدى شوندىن صوڭ هميشه پرده ايله اورنولوب طولهدر. مقصوره بناسى ايله باقرچلتر آراسنده، قبله، مشرق و مغرب طرفلرندو اوچار مترلك آچيق اورن وار. اوشبو آچىقلىقنگ جنوب طرفنده غى بوچماغنده بر كرسى (اوستال) اولوب آنك اوستنده (۱) ترجمهسى «مشهور خاتونلر» اسملى كتابده مذكوردر.

واقعہ فی قوط اوچقچ روشدہ شاولانوب فتنہ لارگہ قدر بتکررگہ حاضر تورغان حالده بیک زور ملی، عہومی اشلرنی آکلی آلودن، آناغہ کرا گنچہ اہمیت بیرودن عاجز بر فایغوسز یا کہ (ایسکی تعبیر چہ) بختسز خلقارمز. مسئلہ ننگ بیوک کندن خبرمز یوقلق یا کہ آکلاودن عاجز لیکارمز دندر کہ بتون ملتہ ننگ حیاتی اوزینہ باغلو و تاریخ دوام ایتدکچہ تلدرہ بوررک مسئلہ لارگہ بز آرنغہ اہمیت بیرہ آلمیمز.

یوقار وداغی سوزلرگہ تعلقلی بر مقالہ سندہ موسی افندی بیگیییف جنابلری: «... بزده فکر یالفاولیغی روح تذبلیگی وارد. دنیا آسنی اوستینہ کلسدہ برشی اولماش کبی بز همان جانسز فکرسز فالورز» دیدیکی سوکڈہ «شو حالہ ننگ بر قدر سبیلری وار. اوسبیلری آکلامق ایچون اوزون فکر ایتمک ضرور دگل بلکہ سوکڈ کونلدرہ روسیہ مسلمانلرینی شاولاتمش «رحمت الہیہ عہومیتی» مسئلہ سینہ کوز سالہق کفایہ در» دیبہ در.

ایندی بزم، نادانلہمز ایچون، مدرسہ لریمز یوقلیغی ہم بر اش باشمزه کلسہ اشلہ لارک کشیلریمز یوقلیغی ایچون فایغرمغانلہمز البتہ، مسئلہ گہ آشنا توگللکمردن ایکان. اگر بز غربی آوروپاغہ نظراً پک نادان سانالمقده اولان روس ملتندن کوب در جہ توبان ایدیکمزنی بلسہک ایدی، بونادانلق ویوققیرلیکمہز مسامانلرنی، کیلہ چکہ گی بوونلرمزنی عصرلر چہ بتماز توزالماز روح سرخاوینہ و معیشت ضعیف لکینہ، خرابلقہہ صابشدرہ ایدیکین اقرار ایتسہک آکلاساق ایدی. اول وقت «رحمت الہیہ مسئلہ سی» سبیلہ ایدیلان اوزون مناظرہ لریمزنی اطرافلی فیکرلریمزنی بیگ در جہ شدتلی روشدہ اوقو و معارف اشلری حقتہ استعمال قیلور ایدک.

نادان سانالغان روسلرنک اونلر چہ اونیورسیتیتلری، اون بیگلر چہ استودینتلری، بیگلر چہ عالم و پرافیسورلری، هر فندہ بلیک صاحبی کشیلری، سرمایہ اربابی کورنوب توردیغی حالده بزلردہ بو فضیلتلردن تقریباً بری دە یوق ایدیکی حقتہ تون کون اویلر و فیکرلریمزنی اشلہ تور ایدک.

بعض محررلریمز ترقیمزگہ مانع دیب «علما» نی کوسترہ لر. آنلرنک حیاتیقہ یالغان قاراشلری تأثیری ایلہ بتون ملت خرابلقہہ ایدیکین دعوا قیلالر و: «اول علمانک کہ کری بوکری فکری ایلہ یرافقہ کیتہ آلماموز هر کشی گہ معلوم بر اشدر» دیلر. بوهم درست، باشقہ ملتلدرہ روحا نیلرغہ بزم کبی هر اشدہ رهبرلک در جہ سیننی بیرو عادتی

سوزنی اوزایتماینچہ مقالہ فی توغرو اوزمزگہ بورروب اوز منتمز حقتہ اوشبو کونہ ننگ آلدہغی محررلرمز ننگ، بعض عقلا ننگ (مینم خاطرمدہ یا کئی راق اثر فالدرغانلردن) فیکرلرینی یازوب بوتوسلی، دنیا ننگ فایناب تورغان زمانہ سندہ، حرکتسز فایغوسز یاطومزغہ نیندای اشلرمز یا کہ فیکرلریمز سبب بولغانلیغی حقتہ بحث ایتمکچی بولام. اشلرمز یغشی، ترقی دە، اوقو معارف طرفلرمز بولندہ کیلچکمز امیدلی یا کہ سوینچلی دیب ایتورگہ هیچ اورن یوق. آنک حقتہ سوزنی اوزون ایتدروب بیانغہ کرشو لازم دیبده بلیم.

بو کونہ مزده گی ملی غزتلہریمزده ایگ کوب یازلورغہ، جمعیت و محفللریمزده ایگ فزو و ایگ کوب سویلانورگہ تیوشلی بر مسئلہ بولسہ اولده: روسیہ مسلمانلری ننگ نادانلیغی، اشلرمز ننگ پرا کندہ لیگی، کیلچکمز ننگ امیدسز و فارانغولیغی حقتہ بولوونده شبہ گہ اورن یوقدر. اوشبونلرغہ کیلہ تورغان سؤللرنک ایگ زوریسی و ایگ آغیری، «نیچون بویله؟» سؤلیدر.

بو قورقچ سؤل گہ هر کم اوز بیلدکنچہ جواب ویرر و اقتداری دائرہ سندہ مسئلہ فی حل ایدرگہ طریشور. بیرلنگان جوابلرنک، کورستلنگان سببلرنک نہ قدر توغرو و نہ قدر مهم و دقتلی ایدیکی حقتہ بر قرار یاساوینہ ایکنچی اشدر. اما انکارنی قبول ایتماز در جہ سندہ بر حقیقت بار: بز همان نادان، هنرسز و فقیر، اخلافسز، ترقی هیچ کورنماسدہہ حالہ ننگ یخشیلانوی برده حس قیلنماسدہہ آرتقہ قالومز طورمشمزنک هر بابندہ هر یرندہ کوز آلدمزده در. چارہ سز سیزارک در جہ دە ظاهر و کوچیلیدر. بونک سببی نہ در؟

بز مسلمانلر «آبلوموف» شیکلی هیچ وقتہ فزولانہمی آشقمی تورغان خلق توگلہز. بز ننگ مسلمانلر عجول و فزو بر خلقدر. اما قزخانچ یاغی شولدرکہ اورنسز یردہ کرا کندن زیادہ شاولاب کیتونی، کچکنہ گنہ بر اش حقتہ اوزن اوزی بلماسلک در جہ سندہ «حمیت» کورساتونی، بار مالن صرف ایتونی حتی جان فدا قیلونی بر نرسہ اورنیمدہ کورمی بلکہ، آنی بیک سویہ تورغان آنک ایلہ مافتانوب قویارغہ دە کیری تورمای تورغان خالقہ، ایگی حمیت و بایاغی غیرت ننگ بیک تیز سونووی، بیک زور اشلرنی دە بیک تیز اونوتووی، کشی اشانماسلق غیرت برلہ باشلاغان اشنی شول در جہ دە اوک تیز تاشلاوی در.

بیگرا کدہ عجیب طبیعتمزینہ شولدرکہ بز، بر کچکنہ گنہ

يوقدر . حتى ترقى و مدنيت جهندنى **آلغى** ملتىزده ، روحا نىلرنى اينتيللىگىنىتسىدەن آيروم بر صنف دىب ساناو . و آنلرنى - فقط عوامنى دىنسرلىككن سافلاو و آخرت كه حاضرلهو ايچون گنه بولغان صنف - دىب تانيهق شائع در . اوقو اشلرنده و باشقه حيات اجتماعه توغر ولرنده دين علماسينه ايارو - ترقى توگل ، انقراض اسبابندن ايدىكى مشهوردر . بزده بالهكس بو كوئنگه چه بار اشلر ، بولور بولماس «علماء» صنفينه تابشروب كيلمكده و هر ياخشىلقنى آنلردن كوئىمكده دوام ايدله در . بزده اينتيللىگىنىتسىه يوقدر . «بار اشمزنى اليكى «علماء» ديگان خاق بولدرآلار» اعتقادى هر ايكى طرفده (علماده هم عوام خلقنده) قزغانچ روشده فانمزغه فاتناشمشدر . بزده اينتيللىگىنىتسىه يوقدر ديدم . بو بنم اوز ايمانم دگل . بلكه بزده آنلرنىڭ بارلغن اقرار قيلمىز ، بارلارينه اشانيمىز ديما كم در .

محررلر يمز ، پيداغوغ ، فيز يبولوغلر يمز جملهسى اليكى «علماء» دن چادر . ايسكى معناسى برله «علماء» صنفندن بولماغان اديب و محررلرگه اشانماو ، آنارغه شېبه ايله قاراو بزلرده اليگه چه «قاعده» بولوب كيله .

بزلرده بر آز مدرسهده «مطالعهسى چغوب» يا ايسه «اون ايكى فن» نىڭ بارلغىنى تمام قىلوب «ختم كتب» و «دهيك» آلوب آخرده ترجمه فلان واسطه سيله ماتىريال جىناب آلو و تيزگنه بر «محرر» و «مصنف» بولوب آلو سرخاوى (مانيه) بار . عوامنىڭ نادانلىقىنه ، يخشى ايله يماننى آيرلىق آڭ و حس كه خواجه توگلكىنه قناعتمز كامل بولغانغه كوره ، شو كوئىكى علم و ادبيات بازارمزه چرك مالده ، تازه يرينه كيمه بيرگانن كوروب طورغانغه كوره آنىڭ اوستينه حاضرگى (عوام) نىڭ «قلت» سینه نينداين شيلر توغرى كيلور ايدىكى حقدده «معلومات» ايركن بولغانغه الفبا ، تجويد ، علم حال ، ايسكى منطق كتابلرى ايله دنيامز طولمشدر . هر ملا و هر مؤذن مستقل بر پيداغوغ روليني اوينى . برى مختصر ترجمه قىلوب «نظاملى مدرسه» ده اوتتور ايچون بر كتاب «تصنيف» قىلسه ايكنچى برى قدىرى دن آلوب «علم حال» رسالهن ياسابقنه تورادر . اشلرمز ، شول تېرهده ايلانگانگه كوره الفبا دن كوب يوفارى باره آلمىدر . وقت همان اوزا . باشقه ملتلر بر مينوت غفلت ايتمازدن ترقى اسبابىنى ازىلر هم بيك سرىع بر حرکت ايله سعادت كه ياقلاشه بارالر . فرده و صوده همه ترقى و فنوننىڭ گويا اوچينه چققان نوسلى هواده اوچوب كوك يوزنده سعادت

ازلى . هر تورلى بز اشانماسلق اختراعات كو باينه گنه طورالر . بز ، بزگه هيچ نرسه بولماغان نوسلى حركتسز ، قايغو - حسرتسز اشلرنى ققدبرگه تابشروب قنه طورامز . ع . كىير

تورکستان چىنى تورکلىرى (*)

۱۲۸۳ نچى سنه يتكان ايدى ، راش الدىن خواجه كاشغر و ياركندنى ياڭى دن اشغال ايتمك فصدى ايله ۴۰ مىڭ مقدارى چرك يياروب ياركندنى اشغال ايتدى بو خبر كاشغرگه ايرشديكده اتالق غازى ده دره و بوزغون چرك ايله كليپ يتدى و آراده معاربه باشلاندى . بو صوغوش فوق العاده دهشتلى اولدى . اخيرنده كوچا چركى عاجزلانوب صلح صورادى و شونده صلح اولدى . بونده ايكى خاننىڭ چىگى آق صو اولدى . آق صو شهرى دن شرفى شهرار كوچا خانلىقى تصرفنده قالدى . مغرب طرفى اتالق غازى غه بيرلدى .

كوچا چركى «ياركند» دن فايتهب «آق صو» غه داخل اولمىشى بووقت مذكور چرك قوماندانى حكومت طرفندن قولغه آلندى . سببى ده ياركند ، مرالباشى كى يرلرنى اتالق غازى غه ساتمقده اتهام اولمىق ايدى .

بوندىن صوڭ كوچا خانلىغينه بولسگونلك كيردى . مذكور قوماندان طرفندهقى چرك جدال چغارغاچ باشلقلى قولغه آلندى ، برهوى اتوب اولتورلدى . بو وقت اتالق غازى فرصتى غنيمت بىلوب بوزغون چرك ايله آق صوغه داخل اولدى . آق صو خلقى صوغوشماق طورسون بالهكس - نان نوز ايله چغوب قارشو آلدى و آق صو شهرى كاشغر خانلىغينه تابع اولديغى عموم خلق غه اعلان ايدلدى . كوچا چركى نىڭ مشهور قوماندانلردن اولغان برهان الدىن خواجه كندىنىڭ تابع اولديغىنى بىلدىروب خط يازدى . بوڭا ايسه اتالق غازى افراط سويونمشدر .

اتالق غازى نىڭ آق صوغه داخل اولديغىنى آڭلاب راش الدىن خواجه چرك يباردى . بو چرك يتوب كليپ اتالق غازى چركن فاچردى ايسهده ۲ نچى دايقرنده بىكلوب منهزم بولدى ۲ نچى فرقه چرك اتالق غازى چركنه (۱) باشى ۱۳ نچى عدده .

«يافا آرىق» ده يولقوب صوغوشسز آتالق غازى طرفى غه چقمشدر. بوندىن يوروب آتالق غازى چركى ايله كوچا شهرينه داخل اولدى. فارشو، چغوب صوغوشوچى بولمادى. آتالق غازى چركلرين يباروب راشالدين خواجهنى آلدردى. خوجه، فولنده قلچ اولدېقى حالده آتالق غازى حضورينه كيردى. آتالق غازى يقينلرندن بروهونى چاپدى و «اي قاين مينم بهادرلرم! قايدە اول آرسلان يگيتلرم! بو سارتنى نيمه اولتورمه يسز» ديب فچقردى. شوندىق يسالولر كليب خواجهنى بايلاب آلدیلر. بوندىن كينكى حالانى معلوم ايمهس (۱۲۸۴).

بوندىن صوڭ «خوتن» شهرينى تسسخر ايتەك نيتيله باروب خوتن واليسى حاجى پاشاهنى آلداب اولتوروب اوڭاي غنه شهرغه كيروب خواجه بولوب اولتورمش ايسه ده ۴-۵ كون اوتهمى خوتن خلقى غليانه كليب صوغوشدیلر. هفته لرگه سوزلەش بودهشتلى صوغوشده يالغز خوتن خلقندن ۱۰ مكدن آرتق خلق تلى اولمشدر. بونڭ ايله كوچا خانانغى بتدى. بوندىن صوڭ «كاشغر» خانلغينى غيرى پادشاهلرغه تصديق قيلدريمقى نيت ايدوب اڭ اول استانبول سلطانى غه ايلچى يباروب تصديق ايتدرمش غولجه سلطانى غه برکهك گه دعوت ايتوب ايلچى يبارسه ده اوزى بيادكى موللا شوكت دنبادن قايتوب اونڭ اورنينه جاهل بر آدم خان بولوب اولتورمشدى. شونڭ چون بونڭ بو خيرلى تكليفينى قبول قيله امشدر.

بوندىن صوڭ ۱۲۸۵ نچى يل «خوافند» لك خان زاده مظفر خان اسملى كيمسه «ايللى» ولايتى دونكان وفالمقلىرندن بر چوغينى اپارتيب كاشغر اولكاسينه تابع «كورلا» موقعينه يتدى مقصدى ده آتالق غازينى «كاشغر» تخنندن توشوروب يرينه كندى اولتورمق ايدى.

بوخبر آتالق غازى غه يندىكندە آتالق غازى نهايت درجه قورقدى. سببى ده آتالق غازينڭ سرر عسكەرلى همهسى خوافندلك بولوب مظفر خان ده خوافندده اڭ معتبر خان زاده لردن اولديغندن سرر عسكەرلرڭ مذكور خان طرفى غه آووشو احنمالى ايدى. شونڭچون آتالق غازى بو خبرنى سرر عسكەرلرندن سرر نوتدى و كوچا خواجهلرندن اسحاق خواجه غه مذكور مظفر خان غه فارشو باروب صوغوشماق گه بويوردى. اسحاق خواجه باروب صوغوشوب مظفر خان نى شهيد ايتدى، چركى ده منهزم بولوب نارالدى. بوندىن صوڭ، بر سنه طنچلق ايله اوتدى.

۱۲۸۷ سنه كليب يتدى «ايللى» ولايتى دونكانيلرى ۲۰ مڭ چرك ايله كاشغر اولكاسينه داخل اولدیلر. بونلر اڭ اول كليب «كورلا» نى آلدیلر آندن يوروب كوچا غه يتدیلر بونلرغه فارشو حكيم خان توره نام سرر عسكەر قومانداسنده ۲ مڭ چرك يبارلسه ده بونلرڭ همهسى دونكانيلر طرفندن قردى. كوچا، دونكانلر طرفندن ضبط اولدى. دونكانيلر نيچوندر «كوچا» شهرنده ۱۹ كون طوروب اخيرنده تاشلاب كتدیلر. بو وقت آتالق غازى كنديسى ۲۵ مڭ چرك ايله كليب يتدى و كوچا توركلرينڭ بارچه ماللرينى دونكانى فرقهسى تالاب كيتكان ايدى. مال خواجه لرينڭ همهسى غه خزينه دن بيريله چكنى سويله ب كوكللرين طنچلاندردى واوزى چركى ايله دونكانيلر آرتندن قوغلاب يوردى. يولده توخسون دونكانيلرغه بر فرقه عسكەر يباريب آنلرغه تاديب بيرگوزدى، بوندىن يوروب دادوڭ ديگان جاي ده باره گاه قوردى. بونده ۲ كيج قونوب ۳ نچى كون يتكانده طورفان طرفندن ۶ مڭ دونكانى چركى قارشو چغوب صوغوشدى ايسه ده دونكانيلر مغلوب بولوب شهر طرفى غه قاچدى. ۴ كون اوتوب بشنچى كون ۲۰ مڭدن آرتق دونكانى قارشو چغوب صوغوشدى. بوايسه دونكانى نڭ اڭ كوچلى، فوتينڭ بارى ايدى. بونلرهم قاچدى و باروب قلعه غه بيكله ندى. بونده طورفان توركلرى آتالق غازى چركى غه كوب ياردم كورگازدیلر. طورفان ۹ آى محاصره اولنوب اخيرنده دونكانلر اسير بيرلدى. همه صوغوش جابدوق (قورال) لرينى تابشردى. بوندىن ۱۵۰۰ چرك ايله اورمچى گه داود خلفه گه ايلچى يبارسه ده داود خلفه بونلرڭ مكدن آرتق راغين قردى و قالغانى قاچوب آتالق غازى حضوريه يتدى. بوندىن يگرمه كون كين آتالق غازى بوزغون چرك ايله اورمچى غه يتدى. ايكى آراده صوغوش باشلانوب، اخيرنده دونكانيلر مغلوب بولوب قاچوب قلعه اچينه بيكله ندىلر.

شو ائناده داود خلفه ايلچى چغاروب صلح صورادى. اورمچى كاشغرغه تابع اولمق شرطى ايله صلح اولدى و كاشغر خانلغينه تابع اولدى. آتالق غازى بونده ۳ آى طوروب كاشغرغه قايتدى. ۱۲۸۸ يل آق صوده اوتدى. بو آره ده اورمچى دونكانيلرى ينه دن عصيانغه قالقش سه ده آتالق غازى طرفندن باصدرلمشدر.

بو آره طنچلق ايله كچسه ده ۱۲۹۲ يل خطاى، ينه دن قوزغالوب دونكانى طائفه لرين يڭوب وحشى صورنده

فوتولدى اما داخو خطايلر قوليفه توشدى . شونداق قىلوب اوشبويل ذوالجهدده خطايلر «كاشغر» شهرىنى ضبط ايتدىلر . بوندىن سوڭ «دوڭ دارىن» اتالق غازى جسدىنى آپدېروب ياندردى، نه قدر وحشتلك بولسه ھەھەسىنى پرىنپە يتگوردى . افراط ظالم آدم ايدى . شونداق قىلوب مسلمانلار اھندن جېرگە كىردىلر «كاشغر» خانلىغى دە بتدى . والسلاام .

* * *

حاضرگى احوالى

جملە نڭ معلومىدركە : خطاى مملەكتەندە كوبىن دگل ايسكى ادارەغە قارشو اختلال باشلانوب كوب ماجرا واولتورش قىلىشردن سوڭ ؛ اختلاچىلر ايسكى ادارەنى يەروب مملەكتەگە ياكى ادارە (جەھوريت) بىرلىشىدىلر . بو ماجرا رەغە ايجدەكى دونكان (مسلمان) لىر جدى صورتدە قاتشىدى . بونداق اختلال بىز نڭ توركىستان چىنى دە اونكان سەنە دىكارب آيندە باشلاندى . بوڭا بىز نوركلردن جدى صورتدە قاتوشوچىلر بولماسدە اختلاچىلرگە اڭ مقطى قورال بولدىلر . (بەنى : آقچە بىر بىر يەنە ياللانو ب صوغو- شوچى كوب بولدى) بو حقدە مەتبەر «وقت» گە غولجەدن يازغان بىر مەكتوبىنى بوندە كۆچرەم . بو مەكتوبدە بىز توركىستان چىنى مسلمانلارنىڭ حاضرگى احوالى شول قدر طوغرو تصوير ايدلەشدر كە بونى اوقوچىلر كوزگى دەگى عكسى كى كوروب طورلر :

«..... خبىرى يوق ھمان يوقلىلر . حرەت فلان يوق (ھمان يوقلىلر) بو اختلالنى چىت مملەكتە بولغان صوغش ياكە بىر خىالى رۇيا كى كوروب گنە كامل لنت ايلە حضورلانو ب سويللر ، باشقە يوق . گرچە بونلر آرەندە خطايلرغە تەقلىد بوللو ، قو يروق بولوب ، يور وچىلر آزماز بولسەدە اساسلى بىر مەسلك اوچون دگل فقط شول اختلال واسطە سىلە بىر مەنصب آلو (يا كە آقچەغە بىتىشو) گنەدر (باشقە يوق) . اختلال نڭ استقبالى و ياكى ادارە نڭ مسلمانلر اوچون فائىدەلى ياكە ضررلى اولاقچى اوچون ياكى حكومت نڭ محكمە و ادارەلرى نظام و تەرتىب گە قويلە بارا زمانە نڭ كىدشندن اجتماعى و سىياسى حاللردن فائىدە آلەقلىرى مەكەن ايسەدە (بونلر) بىك يراق بولغان اھتماللردنر . چونكە بونلر احوال ، عالمەن بوسەبتون بى خبىر بولوب دولت ادارە سەندەكى اوزگار بىشلر نڭ ، استەباد

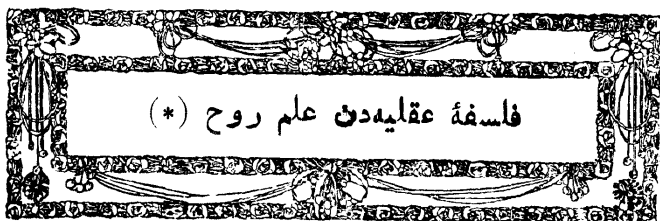
قەرقى گە باشلاغاج ، اچىن ۳۰ مڭ دونكان ، داخو ، شوخو ناملى ايكى سردارلرى قاچوب «كاشغر» غە تابع طورفان ديارىنە داخل اولدىلر . بونلرنى كاشغر حكومتى نھايت احترام ايلە اوز ھمايە سىغە آلدى . بونلر آرتىدىن خطاى چركى «قامول» غە داخل اولدى .

۱۲۹۳ يىلدە اتالق غازى ۲۳ مڭ چرك ايلە «قامول» طرفى غە يوردى و توغسون دىگان جاي غە كلىب استەحكام صوغوب اولتوردى . بو آرە «توغسون» دن ايلەگارى «كومادى» دىگان يردە كاشغەرنڭ ۲ مڭ چركى طورمقدە ايدى . خطاى اونلرنى قىرىپ بىروب «كومادى» نى ضبط ايتدى . شوندا «اورمچى» دونكانلرى خطايلرغە قارشو كلىب صوغوشسەلدە اتالق غازىدىن : «خطايلرغە قارشو طوروب صوغوشماڭز» دىگان فرمان عالى صادر بولوب دونكانلر صوغوشدن توفنادىلر (بوندىن مقصدى صلح اولەق اولسە كىرك) . بىر نچە كوندن كىن داخو ، شوخو ھم كلىب قوشولدىلر . خطاى ھم كورنمە گە باشلادى اتالق غازى چرك گە صوغوش آچماسقە قوشدى ايسەدە خطايلر كلىپ صوغوش آپدىلر . بونلر آھستە آھستە آرتقە چىگىلە باردى . شو آرە خطايلرغە بىبارلىگان بىر نچە بكنڭ خطلرى ھم قولغە توشدى و اسلاملر اچىنەدە تەرفە توشدى شو آرەدە اتالق غازى غە آغو اچرىلدى . بونڭ ايلە اتالق غازى وفات اولدى .

مونه ايندى ايشلر تىرسىينە آيلاندى . مخالفلرى : «مونه سارت دىگان نرسە بىز بىچارەلرنى خاقان ، چىن دولتى ايلە صوغوشدروب قوبوب اوزى آغو اچىب اولدى» دىب چركلرغە قچقروب يوردىلر (۱۲۹۴ يىل) .

بوندىن سوڭ ھىر سىر عسكەرنڭ باشىنە كندىنڭ خان بولمق آرزوى كىردى گى كى بەضلىرى خطايلرغە ياخشى كورنمەك امىدى ايلە ياشرنچە سوز بىرمە گە باشلادىلر . اتالق غازى اوغللرى دە خان بولمق بولوب بىر بىر اولتوردى ، يورتدە اوز بك اولدى (باشباشداتلىق حكىم سوردى) .

خطاى چركى نڭ «جڭ جاڭجون» قومانداسەندەلرى غولجە طرفى گە يوللاندى ، «دوڭ دارىن» كاشغەرنىچە ھەھە شەرلرنى صوغوشسز آلا باردى . بەض آچو ايتكان بىرلەندە مسلمانلرنى صوبوب كىفلانو ب حضورلانو ب بوردى . اچىن قاچوب كلىگان شوخو ناملى دونكان اوز كروھى ايلە قاچوب روس دولتىنڭ ھمايە سىغە كىردى ... بونڭلە

فلسفه عقلمیهدن علم روح (*)

روحنځ قوتلردنن ایکنچیسى قوه مدرکه :

روحنځ حقائق اولیهنی یا که حقائق اشیاى آکلاى طورغان قوه سینه « قوه مدرکه » دیلر . بر نرسه نی آکلامق ایچون قوه مدرکه آستنده بورگان اوچ تورلی قوتلر بزرگه یاردم اینوینه قاراب بر ادراك قوه سیله معلوم بوله طورغان شیلرنځده ماده، روح، ما فوق الطبیعه دن عبارت اوچ تورلی ایدیکنی نظر اعتبارغه آلوب ادراك قوه سی اوشبو اوچ نورکمگه بولنده در : ۱) بلدرگان و آکلاتقان قوتلرگه « قوای مستحصله » دیلر . آنلرده : احساس، وجدان، عقلدن عبارتدر . ۲) اوگرانوب بلنگان نرسه لرنی صافلی طورغان قوتلرگه « قوای مستحفظه » دیرلر . آنلر حافظه، اشتراك تصورات، خیالدر . ۳) اوگرانگان و صافلانغان بلملرنی کیگایتوب؛ فائذلی حالگه قویغان قوتلرگه ده « قوای مستخرجه » دیوب آیتوله در . بو قسمده حاکمه، دقت، مقایسه، تجرید، تعمیم، تعقل کبی قوتلر بار .

قوای مستحصلدن احساس : روحنځ حواس خمسسه

واسطه سیله عالم خارجه نی طانی طورغان قوه سینه « احساس » دیلر . بو ایکی تورلی : ۱) احساس طبیعی؛ روحدهغی قوتلرنځ فانشوندن باشقه تیک حواس خمسسه واسطه سیله ادراك ایتو . مثلا: صوت، جلی، قارانی، یافتیلقارنی بلو کبی . ۲) احساس کسبی؛ حواس خمسسه نځ الگار یگی تجر به لرلی آرفاسنده حاصل ایتکان ادرا کیدر . مثلا کورنمگان یرده قچقرغان آته چنځ طاوشندن اوزینی کورماسه کده قارتمی به شمی ایدیکنی، جای ایچکانه چایدن شکر ته می چقسه صالوننی کورماسه کن شکر بارلغنی بلومز وبر خمر ایچوچینځ آرافنی کوروی ایله آوزنده آرافنی تمی سبزوای احساس کسبی سایه سینده در .

وجدان : روحنځ اوزندن هم بولوب طورا طورغان

حالدرندن خبر بیرگان قوه سینه « وجدان » دیلر .

عقل : روحنځ وجدان، حس ایله باوی ممکن بولمغان،

بارلغی ده یوقلغی ده ممکن توگل، زمان و مکان ایله محدود بولمغان نرسه لرندن خبر بیروب خالق کائناتنی ادراك ایتنه

(*) باشی ۱۳ نچی عددده .

زمانده ایگی ده یوق چیگی ده . داچالر، ته ته یلر، قورچاقلر طاعی ئەله نیلر بنه سی ده توگل بزده هنر و صنایع، علوم و معارف بیک آفرن بارسه ده و ایسکیلرمز بو خصوصه بیک فارشی تورسه لرده یاوروپا مدنیته نځ اسرافات فسمی و بزیم تقلیدمز اصلا تیوش اولمغان عرف و عادتلری ایسکی ویکالرنځ هر قایوسنده نارالوب کیله، بوندای تیوشسزلرین قبولدن ایسکیلرمزده برده کیری تورمیلر . باشلرمزدن ده ترفینی یاوروپا بیلرنځ ظاهرینه تقلیددن عبارت کبی آکلاو چیلر کوب . بوندی بوزوق فکرلبلرنځ مصرفلری بیک کوب اولاقچ، آنلرنځ بایلقلردن ملت فائده سنه برنین ده آرتماز .

آچه بیک کرک نرسه ، بونده شبهه یوق . لیکن آچه نابار ایچون ده آلف کرک، نوغری فکر کرک، ملتنځ اقتصادی کونارلوینه یاردم اینه رداى نرسه لرنی آکلاب قبول اینه راک عقل کرک . اوهم و خرافات ایله باشلری چروب بتکان، فکر و اعتقادلری بوزلغان، تقدیر و توگل مسئله لرن بالغش آکلاب صاناشقان و فکر دائره لرلی بیک تارایغان کشیلر اقتصادی مسئله لرگه ده اهمیت بیرمیلر اول توغرینه ده معقول فکرلرگه قولاق صالمیلر .

فکر و اعتقاد بوزولغی هر اشمزگه آرفلی توشه در . شونځ سببلی بربرمزی تورلی افترالر ایله رنجتو درجه سنه کیلک . مکنب و مدرسهلر اصلاحی خلافتنه تورلی فتنه لر چیقدی .

مفتی حضرتکه خاطره اولاره ق سالنه چق بر دانه دارالمعلمین ایله درالمعلماتنی ده آچوب یباره آلمانمز یوقلغن اویلاغانده « اشمز آچه غه غنه تره لوب تور » دیمک اورنسرده کورله در . بوندن آکلاشله درکه آچه مسئله سنه کیلوب یتکانچی ده بیوک مانعلر بار ایکان . البته بارا تور هر اش آچه غه تره له چک لیکن بز ئەلی اشنځ باشنده غنه، بز بو کون آچه سرلقدن بیگره ک عقلسزلقدن زیان کوره مز . فکر و اعتقاد بوزولغی بدعت، خرافات و تقلید کبی مهلیکات برنی ایزه و کیریگه تابا اوستری، آلف اول شونلردن قولورغه طریشمق تیوش . کوتکارا استانسه می-توان غوبرناسی پچاق قریه سیند، محمد حنفی مظفر .

حالدە عقلنىڭ نورى ھېچ زىيان پەردەلەنمى تاۋ تېشىۋىگندە باشقىە بىرلەردە ھەمان يالترامقەدەر " دى .

معلومات اوليە:

عقلنىڭ بتون ھكەملىرىنە نىگىز بولغان بىر طاۋم كلى، ضرورى بولغان ڧىكىرلەرگە " معلومات اوليە " دىلەر . مثلا صحرادە بىر بنانى كورساڭ عقلغە " بونى كەم سالغان ؟ نى ايچون ؟ قاي وقتدە ؟ " كېي سؤاللىر كېلەدەر . بو سؤاللىرغە عقل حواس خەمسەگە احتياجسىز اوزى جواب بېرەر، اوزى بلەدەر .

معلومات اوليەدن اھمىيەتلىرى كورى:

(۱) نرسە ڧىكىرى: " نرسە " دىوب ھەر بار و بولوى دە مەكەن نرسەگە آيتەلەر . بناء عليە بىر نرسەنىڭ عقل ايلە بلنوى ايچون اول نرسەنىڭ " نرسە " يا كە بار بولوى تېوش ايدىكى معلوم بولەدەر .

(۲) مادە ڧىكىرى: مادە دىوب - تورلى صورتكە كره، كره دائىم موجود و باقى نرسەگە آيتولەدەر . مادە ڧىكىرى: تورلى آلماشنولرغە اورون بولوب بىر نرسەنىڭ سىز اولوندىن وجودكە كېلەدەر .

(۳) سبب ڧىكىرى: سبب دىوب بىر فوت ايلە بىر حادثەنى وجودكە كېتورگان نرسەگە آيتەلەر . بو ڧىكىردە كوز آلدىندە حادثەلرنىڭ وجودكە سببسىز چەماولرنى مشاهدەدن چىقمىشىدەر .

(۴) غير محدودىت ڧىكىرى: چىكىسىز، قورسىز نرسەلەرگە آيتەلەر . بو ڧىكىر ضدلارنىنى تصوردىن طوغمىشىدەر . ناقصنى تصوردىن كامل، توغرىدىن كا كرى، محدوددىن، غير محدودنىڭ طووى كېلىدەر .

زمان و مكان ڧىكىرى: بىر كېيىنچە حادثەلرنىڭ بىر بىرىنى تعقيب ايتونى سىز ودىن نشىت ايتكان - زمان ڧىكىرى اولوب، ھەر حادثەنىڭ خلدن بىر اورن اشغال ايتونى كورومىز - مكان ڧىكىرىنى ميدانغە كېتورمىشىدەر .

حقائق اوليە:

حقائق اوليە: بارلىغى دە يوقلىغى دە مەكەن اولمغان (وجودى ضرورى) شىلەر اوزىرىنە يورتلىگان ھكەمدىن عبارتدەر . مونە بو ھكەملر اوزلرى بدىيى اولوب بتون محاكەمە عقليةنىڭ اساس و نىگىزىدەر . حقائق اوليە: حقائق عقليةنىڭ مرشد و مثبتى دىوب دە آيتولەدەر . حقائق اوليە اوشبو ايكىگە بولەدەر: (۱) نظرى - عقلنىڭ طبيعتدىن اوستون ھس يىشمى

طورغان قوسىنە "عقل" دىولەدەر . وجدان، ھس ايلە ادراك ايتولگان نرسەلر زمان و مكان ايلە محدوددەر . وجدان ايلە بلنگان فايغو، ھس ايلە بلنگان بىر بنانىڭ وجودى بىر زمان و بىر مكاندە اولەدەر . اما عقل ايلە ادراك ايتولگان حادثەلرنىڭ بىر سببلىرى بولو اوستىنە مەفوملىرى ھېچ بىر زمان و مكانغە حاصلانمىچە ھومى ازمان و امكەندە موجود بىر حقيقتلردەر . مثلا: كل جزئىدىن الوغلى ھېچ بىلگىلى زمان و مكان ايلە مەختص توگىلەر .

ھس، وجدان آرقىلى بانگان نرسەلر خصوصى و مەيىن بىر شى يا كە خصوصى اوصافدىن عبارتدەر . كوزگە كورنگان بنانىڭ قىل يا كوك ايدىكىنى وجدان ايلە سىزلىگان قايغىنىڭ قاتى يا ضعيف ايدىكىنى بلو كېي . اما عقل ايلە ادراك ايتولگان نرسەلر دائىمى، كلى و ھومى حقيقتلردەر .

ھس، وجدان ايلە بلنگان نرسەلر بارى دە مەكەندەر (بار اولوب اولماولرىندە ھېچ استحالە يوقدەر) . اما عقل ايلە مەركەزى كوبسى "مەكەن" شىلردىن توگىلەر . مثلا بىر بنانى كوروب آنىڭ مەمارى بارلىقنى كورمەسەك دە بلەمز . حالوكە اول مەمار كوبدىن توفراق بولمىشىدەر . شولايوق طشفە چغوب آي و قوباشنى كورو ايلە خالقنىڭ بارلىقنى بلەمز . لىكن بىز آنى ھس يوللارنىڭ ھېچ بىر يەلدە سىزمەدەك، وجدان ايلە دە بلەمدەك . چونكە اول ذات بدنمىز و روحەزدەگى حادثەلردىن توگىلەر .

عقلنىڭ اھمىيىتى: عقلنىڭ خەدمتى بىز م ايچون الوغىدەر . ھسلىرنىڭ بىرگان مەلوماتىنى ظاھرى سادەلەكلەردىن چىن حقيقت حالينە قوبىغان نرسە عقلدەر . كومەچ يا كە بىر قىزنىڭ بىتىنى قىدەر زورلىقىدە كورسەتكەن قوباش خەندەغى كوزلرنىڭ مەلوماتىنى درستلەب؛ قوباشنى بىردىن ئىللە نىچە مرتبە زور ايدىكىنى آڭلاتقان نرسە عقلدەر . صوغە طلفقان نايافنى كوزمىز كا كرى كورساندىكى حالە عقلمىز توغرى دىوب ھكەم قېلەدەر . عقلنىڭ ھكىمى درست؛ شونىڭ ايچون عقل ھەر وقتە نايانچ و كېڭاشچىمىزدەر . خطانى درستىن تىمىز ايتكان، انساننىڭ ھەر اشىدىن مەسئول اولوب نظام و قانون تەختىدە باشادىكىنى بىلگىزگان، آدم ايچون كوب بىكەللىكلەر، ڧىمەتلى نرسەلر كىشى قېلغان نرسە - كېنە شول عقلدەر . ڧىننەلون (Finnalton) ايتە: "قوباش بتون دىنانى ياقترىدىغى كىمى يانمەردەغى عقل نورى بتون حقيقتلرنى ياقترتوب آڭلاتەدەر . كوكەگى قوباش باتقاننى خالدە يانمەردەغى عقل ھېچ باتمىدەر . قوباشنىڭ نورى تاۋ تېشىۋىكلەرنە باشى طورغان و ھشىلەرگە، بولوت قاپلانغان تاۋنىڭ اوستىدەگىلەرگە دە ايرىشمەدىكى

(۱) حقائق اوليه فطريدر . يعنى انساننىڭ يارادىلىشىدىن بار بولوب ھەمە تەجرىبە ھىسەبىدىن مۇقىم ئانلر ھىقىدە فى الجەلمە مەلۇمات اىھسى بولەدر .

(۲) حقائق اوليه تەجرىبىدر . يعنى حقائق اوليه ھىقىدە بىدائەت در ھەسندە بىلم ھاسىل ايتۇمۇز طۇمۇشەزىدىن كۇنەزگە قىدر بىك كۇب ھىس تەجرىبەلر و مۇبىلەرنىڭ تەنبىھلەرى آرقاسىدە بولمىشدر .

(۳) حقائق اوليه ھىس تەجرىبەلر نەتىجەسىدر . تىك ھەر كەمىڭ اوزىنىڭگە تەجرىبەسى اولمايۇب ؛ آدم آتامۇزدىن بو كۇنگە قىدر بولغان بىتون انساننىڭ تەجرىبەسىنىڭ نەتىجەسىدر . بىنەئەلىيە بوڭا مېراث طرىقىچە كېلىگەن بىلم دىوبدە آيتەلر . اوچىنچى فېكىرگە قاراغاندە حقائق اوليه : كۇب زاماندىن بېرىلى مىليونلەرچە خەلقنىڭ تەجرىبەلىرىنىڭ نەتىجەسى اولوب ؛ بىلوب اش ايتۇلۇرى سېبىلى قانلر يەنە سىڭشكان . اېندى قانلر يەنە بىدەنلر يەنە بالالار يەنە مېراث بولوب كېلىدىكى كېمى مەكۇر مەلۇمات دە كۇچە كېلەبۇب ؛ صۇڭقى خەلقلىرىدە « حقائق اوليه فطرى » دىوب ايتۇرۇك ھالگە كېلەشدر .

ملاحظە : واقىدە حقائق اوليه بىزنىڭ سىزگەن بىلىگەن مەلۇماتىمۇزنى بىرسىنى ايكىنچىسىنە بەيلى طۇرغان قانۇنلردىن ھىبارتدر . قانۇننىڭ البتە كىرت تەجرىبەدىن چىقۇرى لازىمدر . اېندى ھىسلر : بىر ھادىئەنىڭ ايكىنچىسى صۇڭىدە وجودكە كېلىۋېنى كۇرسەتەدر . رۇھدە ھىسلرنىڭ بېرگەن مەلۇماتىنى تەرتىب نىظام تەختىنە آلوب ؛ آرالرنىدە بولغان ارباطىنى بىلورگە طرىشەدر . ھىقىقەتدە ، ھەر ھادىئەنىڭ آراسىدە بىر بىرىنە بەيلىە نش بار . بىنەئەلىيە رۇھ اوزاق وقتلر طرىشوب ؛ ھادىئە آراسىدە بولغان ارباطىنى ياشرون ھالدىن مېدان وجودكە چىقارغاندر . شۇنلرغە ھاس اسىلردە بېرىمىشدر . مەكۇر ارباط اولدەگى كىشىلرنىڭدە ھەنلرنە اولسەدە خام كۇيىنچە دوام ايتەشدر . دېمەك ، حقائق اوليه ھىقىدەغى مەلۇمات ؛ ھىسلر تەجرىبەسىنىڭ نەتىجەلىرى ايلە رۇھ خەمىنىڭ بېرگەن بىھىشدىن ھىبارتدر .

حقائق اوليه ھىقىدەغى مەلۇماتنىڭ خىلاصەسى نەرسە ؟

حقائق اوليه ھىقىدەغى مەلۇماتنىڭ خىلاصەسى قىمەت ايلە تەقدىر ايتلە آلمىغان اڭ عزىز عىقلر . بىنەئەلىيە عىقل - ھىد ذانندە بىر قوت بولمىچە تىك « وظيفە رۇھانىيە » در . چۇنكە حقائق اوليه ھىقىدەغى مەلۇمات كۇب ھىس تەجرىبەلر آرقا - سىدەغىنە طۇدىغىنى كۇرۇب كېتىدك . اېندى عىقل : حقائق

طۇرغان نەرسەلرنى آڭلاۋىنە مۇھىمە ايتۇيىنە ياردەم ايتەدر . (۲) ھىمى . - كىشىلرنىڭ اوز آرا مەاملەلر يەنە خەمەت ايتەدر . « ھەر كىم اوز اشىدە ھىدر » دېگەن ھىقىقەت كېمى . بو قىسمى عام اخلاققە ھائىد بولدىقىدىن علم الرۇھدە آندىن بىھىت ايتۇلمىدر .

حقائق اوليهنىڭ نظرى قىسمى اوزى ايكىگە بولنەدر ، بولنلرنىڭ بىرىنچىسى نەرسەنىڭ اوزىنىڭ اوز بولۇپنىڭ تۇبى . ايكىنچىسى ھەمە مۇتاج نەرسەلەرنىڭ نېگىزى دىوب آتامۇ مېكىندر . نەرسەنىڭ اوزىنىڭ اوز بولۇپ بولماۋ نېگىزىنە فورمىشدر . بۇدە بىر نەرسەنىڭ بىر وقتدە بولۇپ دە بولماۋ دە مېكىن اولماۋ ھىقىقىدەر . مۇلا : بار نەرسە - بارد . ھەر كىم - اوزىدەر ، بىر نەرسەنىڭ بىر وقتدە بولۇپ بار بولۇپ ايلە بوق بولۇپ مېكىن تۇگىلدر .

ھەمە مۇتاج نەرسەلرنىڭ تۇبى ھەر نەرسە اوزىنى بار ايتۇگە كېرەك بولغان نەرسەلرنى اوزى ايلە بىرگە مۇتە دېسەك تەرىقىمۇز شايدە درست بولۇر . اول مۇتاج نەرسەلر : سېب ، قانۇن ، مادە ھەم غايە كېمى شىلردىن ھىبارتدر . بولنلر علوم طىبەيەدە : سېب اساس ، قانۇن اساس ، مادە اساس ، غايە اساسى اسەلر يەنە بۇرگىلەدر . بو اساسلر ھەمەسى مۇھىمە اچۇن ضرورىدر . چۇنكە آنلر ظاھىرى اوزگارىلر ، زمان و مەكاننىڭ آلماشىۋى ايلە آلماشىۋى ، اولگى بىدېھى ھاللىرىدە قالالر . انسان بىھىش اشلىرىدە بو اساسلرنىڭ خەمىنى اوتۇدوب كېتىسەدە ؛ ياكىلىشكاندە ياكە بىر نەرسەنى ايكىنچى كىشىگە آڭلاتۇرغە نەسە در ھال شۇنلرغە كامىل التقات ايلە قايتە سىيىنادر . بو اساسلرنىڭ كۇڭلەرگە اورنلاشوب ھەمىلەشكان قىدرسى بولمىدەر :

سېب اساس : ھەر نەرسەنىڭ سېبى باردەر . قانۇن اساسى : ھەر نەرسە بىر قانۇنغە اياروب بار بولغان . مادە اساسى : ھەر نەرسەنىڭ مادەسى باردەر . غايە اساسى : ھەر نەرسە بىر غايەگە خەمەت ايتەدر . تىك بو ھىقىقتلر نېچۇك بۇدە طۇوادەر ؟ مۇنە اېندى بوڭا قىدر بولغان سۇال ياكە مۇسئەلەرنىڭ اڭ آغرى ياخۇد اڭ دقت ايتەرگە نېوشىلىسى « حقائق اشىاننىڭ » قايدىن طۇوى مۇسئەسى دېسەك خەمەت ايتەمۇز ظن ايدەر . چۇنكە بو مۇسئەلە اوزاق زمان ھىكمەتنىڭ صافى فېكىرلىرىنى چۇبالتىدىغى كېمى بىزنىڭ اسلام كىتابلىرىدە « حقائق اشىا » اسىمىلە دېن نامىدىن كۇرۇب ؛ عىللى باشلارمۇزنىڭ دورتيوز يىللر مۇتەدە عاقل قالۇيىنە سېب بولمىشدر .

مۇھىمەت ، عىلەنىڭ اساسى بولغان مەكۇر ھىقىقتلرنىڭ طۇوى ھىقىدە اوشىبو اوچ نورلى فېكىر باردەر :

بار ايكەن . اوچ ايلى كىكلىگىندە اوزون بر كاغزنىڭ باشىدا بولاي يازلغان :

«ترويسكى اماملارنىڭ بعضىلىرى آقەوللاننىڭ شعر ايتىپ يورون اوناتماي ، سرتىدىن سوز قىلىپ ، غىبىت قىلىپ سويلە يىلر ايكەن . آقەوللان مۇنى ايشىتىپ ، كوڭلى رەنجىپ ، شولاردىن زارلانىپ ايتكان شعرلىرى» .
موندىن سوڭ شعرلر يازلغان :

- «سوز چىقار شاعرلردىن حكمت مەنەن ؛
- «آنچا كوز آلارتماڭز خەت مەنەن .
- «نەق بولسە يا مەقید . يا ماۋل -
- «حلال حرام شەخسە نەسب مەنەن .»

فقط شعرلر مۇئەددەگى تەرتىپ بىلەن يازلماغان . موندە دە مەنا ياغى اعتبار قىلغان كورندى . يوغارىدەغى شعرلردىن سوڭ اوشى تەرتىپ ایلە يازلغان :

شعر درست . هر فەندە . شاعرلرنىڭ . اهل درد . كىتكەنلر . هر جانە . نەرضە . داملايكانگىز . ايرنىڭ حالى . برەوگە . هر كەگە . دردسزلر . قانداق رجال . مقصودنى . بىتىلر ایلە باشلانار . بناء عليه بولر مۇئەددە چىقارلورغە تىوشدر . سوز اڭغايى ایلە اوشىنە ايتىپ اوتەيم : ۲۴ نچى بيت

«قدر حال ساداق تارتقان خەتلىر بار ؛
اويلامانگىز دىيادە مەرگەن چوق دىب .»

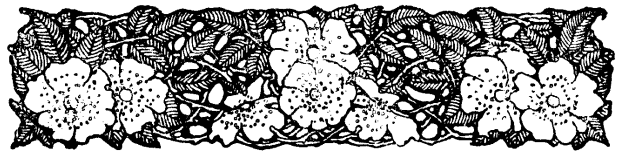
دەيدىكەندە ساداق اورنىنە «صدف» ، تارتقان اورنىنە «آرتقان» ، باسلىغان . ساداق-چاق(باي)نىڭ جىبى بولادركى ، تارتقا بىرپ اچقىدىغاندە تۈزەگەن ياققە اوقنى اوچوب بىرەدر . كۆپ اوق آتقان كىشىنى - ساداق تارتقان كىشى دىب ماقئالار . آقەوللاننىڭ مرادى : «دنيادە ساداق تارتىپ ، اوق آتىپ ، تىگىز بۈرگەن مەرگەنلر كۈبدر ؛ موندىن خەبەرگىز بولسون» دىمك اولب ؛ بو سوزلردە «دنيادە اوتكر ذەنلى ، افكار صائبه ايلەلر كۈبدر» دىمەك كىنايەدر .
۲ نچى بيتدە قازانلىلارغە خطاب ايتىپ ؛

«بو سببىدىن سىلەرگە سلام يازام .
بو ياققە كىلپ ياتور سىزنىڭ آزان .
اير بولغان ايرەنلرنى خور توتماڭز ؛
عظاسىنە شرط ايمەس قشقار . قازان .»

دەيدىكەندە ايكىنچى مصراعەغى «آزان» سوزى «آدان» صورتىدە باسلىغان . آزان - تۈركى سوز بولوب ، بىراقندىن كىلگەن تاوش مەناسىدە آزانامق مصدرىدىن آلدادر . مونىڭ

اولمەدەگى مەلۇماتنىڭ خلاصەسى دىمەك : عقل اوزى تەجرىبە سىيەدن طوغان دىمەك .

عقلنىڭ بعض كىشىدە - تكرار تەجرىبە واشلەتۈرۈپ قاسنىدە . كۆپ و بعضىلارندە اشسزلىكەن ناشى - آز بولوى ، يالگىز كىشى وظيفە ر و جانىبە ايدىكىنى اثبات ايتۈگە پندىكى كىبى ، فطرى توگلىكەندە بىك آچق كورسەتەدر . قواى مستحصلە حقندە ايشتە شول قدر مەلۇماتلر . (آخرى وار)
زىنەت الله خەيدى . استرخان .

آقەوللاننىڭ شعرلىرى حقندە .

شاعر بلىغ آقەوللان افندىنىڭ سويلەپ فالدىرغان شعر - لردىن ، يوزدىن يىگرمى چاقلىسىن عبدالبارى بطلال جىناپلىرى توپلاپ تەرتىپ قىلغان سوڭ «خدمت» ادارەسى نىش ايتىمىش ايدى . شول شعرلر مەرجانى مۇئەددەسى ایلە قوشىلپ ۱۹۰۷ نچى يلدە «اورنەك» مطبعەسىدە تكرار باسلىدى . شول رسالەنىڭ ۵ نچى بېتىدە توتاش ، ۲ نچى بېتىدە دورت يولە يازلغان شعرلرنىڭ مەناسىنە قاراغاندە مۇئەددە ایلە مەناسىتى بولۇق حس قلمەقدە ايدى .

* * *

بەردە مسجدلرنىڭ تۈپەلر ، اوچرمالىرى بىر آرخبوا اورنن توتىپ ، هر تۈركى ايسكى كىتاب و يازولر شوندىن تابلدىغى مەلۇمدر . بو يىل قش چىگىز تۈرە بن ولى خان بن آبلای خاننىڭ اورداسىنە باردىغىدە مسجدنىڭ اوچرماسىدە كۆپ كاغزلر آراسىدىن آقەوللان افندىنىڭ باسماغە كرمەگەن بىر نىچە شعرلىرى قولمە توشدى . آقەوللان آبلای خاننىڭ اورداسىنە كۆپ زامانلر بارب يوردىكەندىن ، شعرلىرى اوز قلمى ایلە يازلغان بولسە كىرەك دىب حكم قىلدىلر . فقط مشهور امام سلیم جوهر احمدفدە تابلغان مەكتوبى ایلە سالشىدىغاندە شعرلر اوز قلمى ایلە يازلماغان بولاب چىقدى . (آقەوللان افندى نىسخە اوخشاش بىر خط ایلە يازا ايمەش ، اما شعرلر گۈزەل صورتدە خط ئىلىق ایلە يازلغان) .

* * *

آقەوللاننىڭ شعرلىرى آراسىدە مۇئەددە باسلىغان شعرلردە

يوغوشلى آورولردن صاقلانونىڭ يوللىرى.

I

يل صايون صو تاشو، ايگونلر بولماو، يانو، بىر سلكنو، پويزدلردە كروشىنيهلردن و باشقە شولار كىبى قزالردن اولوچىنىڭ سانى بىك كوپ بولادر. شولايوق كشىلر هماندە صوغشالار، هماندە بىرن بىرى اوتىرلر، قىرلر. بوندى بختسزلىكلردن، صوغشالردن كشىلر مكارلەب اولىگان وقت يوغوشلى آورولردن هر يلىنى مىليونلاب مىليونلاب كشىلر هلاك بولوب طورەقەدر.

ايسكى وقتلردە حتى بورونقى كشىلردە اوزلر بىن يوغوشلى آورولردن صاقلار ايچون طرشقانلر وشونىڭ ايچون تورلى تورلى سىبلردە قىلغالاغانلر. مثلا: قطايلىلر مىلاددن ايكى مىڭ يىل ئلك اوزلر بىن چاچك آورووندىن صاقلار ايچون، بىر چاچك آوروى بىلن آورى طورغان كشىنىڭ تىندەگى ارىنى انە بىلن آلوب ايكنچى سلامت كشىنىڭ تىنە تىرى آستىنە بىارە طورغان بولغانلر. آمىرقادەغى هندايلىلر بىر ماتىرىبە كىسەگىنە چاچك ارىن آلوب صوكرە سلامت كشىنىڭ تىنن آزرارق جرتوب شوگا قابلاب قويا طورغان بولغانلر. شولايوق تركستاندە چاچك بىنگل چقسون ايچون چاچك آوروى بىلن جىكناچەگنە آورغان بالا ياتىنە سلامت بالالرنى ياتقروب شونىڭ بىلە سلامت بالانى اولدىن صاقلارغە طرىشە طورغان بولغانلر. لىكن بو طرىقە چاچك سالولر بىك قورقنچلى بولمىشدر. چونكە بو طرىقە چاچك سالونغان كشىلرنىڭ گوپسى اولىگان و آنىڭ اوستىنە بونىڭ بىلە چاچك آوروى بىگىرەكە تارالمىشدر.

وحشى خلقلرنىڭ كوپسى يوغوشلى آورولرنى اوزلر بىنڭ مەبودلرى طرفىدىن بىار يىلە دىب اعتقاد قىلغان كىبى بعضلرى بونىڭ كىرسىنچە - ئلله نىندى اوصال روحلارغە دە صلطىلر ايدى. منە شونىڭ ايچونە آلاز اوزلر بىنڭ اشناغان الاھلرىنە قىربانلر چالالر ياخود اوصال روحىن قاچارغە ياخود آنى اوزلر بىن قورقتوب بىاررگە طرىشالر ايدى. بولارنىڭ بعضىلرى تورلى تورلى قىرلر اوقوب آغاچلارغە ئلله نىندى اشارەلر ياصىلر و اوزلر بىنڭ يورت آللارىنە اوت بىلە جەبەلر قوروب قوبو وما اشبەلرنى بىك اشلىلر ايدى....

منارەدن ايتلە تورغان آذان ايلە مناسبتى يوقدر. قازان مولاللىرى جىھالتلرى سىبىدىن مر جانىنىڭ علمىنە قىچقرولىرى آذان مەمدىگە تشبە ايتلمەپگى سىياق كلامدىن ظاھىدر. مر جانىنىڭ يوبىلىسى مناسبتى ايلە و بىردن بىرگە اولان شو لذتلى مرئىيەنى اوڭاچا رسالە صورىندە باستىر ب چقاروچى بولغاندە يوغارىدە ايتلمىگەن اورنلرنى توزەتو تىوشلى بولور. حسن على .

* *

«اوقا» شورىنە كادىكىندە مرحوم آقملا اورنەزغە نكرار كىلوب كىتوب يوردى. مذكور اثرىنىڭ «مرئىيە» دن زيادە بىر مدح نامەگە اوخشادىغىنى ايتىپكەدە: «بىن آنى مدح نامە ايدوب يازمىشدم؛ شەھاب الدىن حضرتنىڭ اوزىنە بىارمىكچى ايدىم، شول آرادە آنىڭ دە وفات خەبرى ايشىلدى، شوندىن صوڭ قىصدە مە - مرئىيە - اسمى وىرونى موافق كوردىم» دىدى.

بىندە اولان قىصدە سىنىنى اوزى تصحىح قىلدى ھەمدە طرفىنە بىر اورنەدە سىكز سطر و ايكنچى اورنەدە دورت سطر شەر يازدى. بونلرنىڭ كلىشەلرىنى آلوب «آثار» دە طبع ايتدىرمك امىدم وار.

آقملادە «عشق» مى ياكە «جذب» ايلەمى نەبىر ايدىرگە بىلەمادىكم بىر حال وار ايدى. شول وقتدە يازمىش شەرلرى قورومامىشلر ايدى اوقورغە ھەمدە نكلفسىز صورىندە اوقورغە اوتندىم. يورەگى ناشىمىش دىقىقە اولسە كرك، حتى تماق قرەدە طورمادى، نىندى بىر موڭ ايلەدر اوز بىتلر بىنى اوزى اوقوب شاشوب كىتىدى. بو حالى حتى بىكادە اثر وىردى.

آقملا ترجمە سىنىنى «آثار» دە يازدىم ايسەدە فسقەدر. اگردە معلومات وىروچىلر اولسە مىتدار اولور ايدىم. ر. ف.

عبرتىلى سوزلر:

آدم ايچون، دىيادە اڭ كوڭللى تاوش، اوزىنى ماقتاب سويلىگان تاوشىدر.

كافد اوستىندە قالمىش بىخشى اسم، بتمى طورغان ھەردىر. فرض ايلە مشغول آدم بىر مرادىنەدە ايرىشە آلماز. نادانلىق خستەلگىنىڭ اڭ شىفالى دواسى اولدىر،

ح

بیلدر . بو یادن باشلاب خلقار اوزلرین ایک قورقنچلی بولغان چه چک آورووندن صافلی باشلادیلر . صوگره باشقه عالمدرده شول دژینیرنیک اصولی بوینچه باشقه بوغوشلی آورولردنه صافلانونک طریقارن ازی باشلادیلر . ۱۸۹۶ نچی یلده ئیدوآرد دژینیرنیک شوندی قیمتلی نرسه تابدیغینه بتون دنیا خلقی بیرام ایتدیلر .

بو عصرلرده چه چکن آشلاو طریق دنیانک بتون اطرافینه تارالیدی . حاضر ایندی هر بر شهرده ، هر بر اولده بالارنی چه چکن آشلیر . بو آشلاو ایچون ماتیریه (واکتسینه) لر مخصوص تیلاننیکلرده حاضرلر . بو صغر چه چگی بوز اولرغه یاخشی تأثیر ایتکانگه همه بوز اولرنیک تیریلری یومشاق و بوقهده بولغانغه بونک ایچون بوز اولرغنه آلونهدر .

یاخشی سلامت بوز اولرنی آلوب قورصاقلرندهغی جونلرن بتونلای بریتوا برله قروب فایناتقان جلی صو برلن صابونلاب بیک یاخشیلاب یوغاچ اوزینه مخصوص پچاقلر برله فان چغار قهواسقنه ایتوب بوز اولرنیک قورصاقلرن بر نیچه بیرندن تلگالاب شول چه چک ماتیریه سن سورتلر . ۷-۸ کوندن صگره بو اورنلرده چه چک قاپار چقلری حاصل بولادر . صوگره بو قاپار چقلرنی کچکنه ، اوتکون قاشقلر برله قروب آلوب گلیتسیرین برله برگه فاتشدر وب مخصوص استوبکارگه صالوب بیک یاخشی فاتشدرغاننیک صوکنده بوندن قویی کوکصومان نرسه حاصل بولادر . مونه شول نرسه نی بوز اولر پریداخرانیتلنی پریویفکاسی ایکنچی تورلی ایتکانده چه چک دیتری دیبلهدر . چیت برلرگه بیاررگهده اوکغای بولسون ایچون بونی نیچکه ، نیچکه پیالا صاوتلرغه طوتوروب قویالر . حاضر بونی هر بر آپنیکدن صاتوب آلو ممکندر .

زیهستوالرنیک کوبسی اوزلرینه مخصوص تیلاننیکلر آصراب شونده حاضرلرنگان واکتسینه لرنی اوللردهغی بالارلرغه صالور ایچون اوزلرینک دوققورلرینه بوشلای یبارهلر . عادتده ، بالارلرغه پریداخرانیتلنی پریویفکانی بلطولغانچه سالوندر . گیمنازیه باشقه بعض بر مکتبلرده اگردده بالارلرغه چه چک سالونماغان (چغارنماغان) بولسه قبولده ایتیلر . چه چک بردن ایکی قولغه یاخود برگنه قولغهده چغاریلهدر . مخصوص کچکنه پچاقلر برله فولنیک تیرسن بر ایکی اوچ بیرندن فان کورینه باشلارلق فنه ایتوب از آزغنه تلرلرده شول اورنلرغه بر کچکنه پیالا نایافنک اوتمهس باشی برله بوز او چه چکندن یاصالغان واکتسینه نی سورتلر . ۴-۵

عصرلر اوتکان صایون خلقلر عقللندیلر و اوزلرینک اولده جیون بوق بارغه اشانوب یا کلش فکرلرده بورولرن آکلاب آنندن یراق قاچه باشلادیلر . شولای بولسهده مع التأسف اول ایسکی عادتلر اوللرده همانده دوام ایتمکدهدر . شولایوق تورلی ایم طوم ایتوچی فارچقلر و باشقلر اوزلرینک صاعی اوزلری وطنلری برله اوروب توکروب همه توسنهب وشونک کبیلر ایله «ایم طوم» ایتوبده بوغوشلی آورولرنی دوایمیز ، قووامز دیب یورمکدهلردر . لیکن بو یورولرنیک هر فابوسیده فقط کولیکینگهدر . چونکه آزارنقنه اوزگر اویلاب قاراغز : مثلا بر کشی تیر خستهسی برله آوری ایکان بووقت آنک ایچه کلرنه تورلی جراحاتلر حاصل بولادر . بو جراحاتلر فقط مقروبلر (اوزینه مخصوص قورتلر) واسطه سی ایله گنه بولادر ، منه بو وقت تگی اوشکوروچی توکو- روچی کشی اوزینک اوشکورووی-توکورووی برله نی اشلای آلادر ؟ البته بر نرسهده اشلای آلمی ؟ ..

II

بیک کوب عصرلر اوتدی ، خلقده بعض بر بوغوشلی آورولردن صافلانونک چاره سن و آلازغه قارشى پریویفکالر تابدیلر . بولارنک آراسندنه ایک اول تابلغانی چه چک که قارشى بولغانیدر . بونی تابوچی کشیده انگلیز عالملردن ئیدوآرد- دژینیر جنابلریدر . (بودژینیر جنابلری ۱۷۴۹ نچی یلده طوبوب ۱۸۲۳ نچی یلده اولمشدر . چه چک چقارونک فائده سن ایک اول کورستان کشی شوشی دژینیر جنابلریدر . منه شونک مقابلنه بوکا انگلتره حکومتی ۳۰۰۰۰۰۰ مگ صوم هدییه بیرمشدر) .

بو عالم ، کشیلرده بولا طورغان چه چک قاپار چقلرینی صغرلرنیک ایچه کلرنده تابدی . اول شوندی صغرلرنی صاووچی خاتونلرنیک آلاردن بو آورو برلن جیکلچه گنه آغولانوبده آلارنیک بارماق اوچلرنده چه چک قاپار چقلری چققاندن همه آلارده آزاراق اسسبلیکده بولغانون کوردی ، بلدی . اول بو طریقه آورغان خاتونلرنیک گرچه آلا چه چک برله آوری طورغان کشیلر یاننده بورسهرده بولارنیک ینه دن حقیقی چه چک برله آورماغانلرن بلدی . شولای ایتوب اول صغرلرده بولا طورغان چه چکنک آدملرنی حقیقی چه چکن قوطقارغانینه تمام اشاندى .

۱۷۹۶ نچی یلده دژینیر ایک اول صغر چه چکن بر کشینک قولینه صالدى . بو ییل عالم تاریخنده ایک قدرلی

نيازى افندى حضرتلرى.

حكيم شھير فضيلتانو احمد مدعت افندى حضرتلرينىڭ افكار عاليه لار يئە قارشى راق كورينان فكر عاجزانەمى بيان ايدرسەم - اميد ايدرم كە، هيچ كىم بىنى انصاف سزلىقە اتوام ايتەمەجك. چونكە: شولوق تركيەنىڭ اديب مشهور و پىر حرىت اعتقاد ايدىلان كمال نامق افندى حضرتلرى دە «مصادمە افكاردن بارقە حقيقت ميدانە كليز» ديمشلىردى. گرچە سقراط حكيم «اولماز ايدى اختلافى، سويلمەسە بيلمىيان» ديسەدە، بلوچى ايلان بىلماوچىنىڭ «كەلەر» ايدىكى آچىق معلوم اولمىيان بىر زماندە، شو-مرحوم نامق حضرتلرينىڭ ديدكلىرىنى اعتبارغە آلوب، بىلماوچىلار دە اوز فكرلارنى مىدانغە قويماقچى بولسەلر - آلارنى تعييب ايدىرگە هيچ كىمنىڭ حقى يوقىر،

بىر آدم، سلم ملا جلال لارنى بلماز - بلىكە اسمندە ايشتمگان بولور، لىكن آنىڭ فكرى، عقلى ملا جلال لار دەگى افكار عاليه لار ايلان ايرلەمكلىرىدىن، غايتدە صاف و طيبعى (ناتورالنى) حالنچە صافلانغان اولمايىنى كىم ادعا ايدە آلور؟! نيازى حضرتلرى نادانلارغە سوز سويلوونى ياصاق فيلمقچى بولالار. لىكن عاجزانە فكر بىمە بنا نادانلارغە دەمىدانغە چغوب فكرلارنى سويلەرگە ايرىك بىر بىلسە شايد خطا اولماز. چىنولونىڭ و خصوصاً ترك تانار قوملارنىڭ «اوتكان و قندەغى «فلانلر» درجەسىنە هيچ كىمنىڭ ايرشەجىكى يوق» اعتقادى آلارنى، اوشبو حالگە فالدرىغى ھر كىمگە معلومدىر.

بار ايدى شونداين بىر زمان، اول زماندە فقط «ختم كرده» لىرگنە مىدانغە آطلوب، آلارغە سويلەرلەر، ختم كرده اولماغانلار (درست عقل و فكر صحىبغە مالك اولسەلر دە) آوزلارن بومىغان حالدە بىر سوز و بىر فكر سويلمەسدىن تورلەر ايدى. اما - حاضرگى حالدە صوڭقى قىسىملار دەمىدانغە چغوب، فكرلارنى سويلى و يازا باشلادىلارندن «مصادمە افكار» وجودە كىلدى، شول ساپەدە اوشبو دورمىنى دە «دوران تباھ» دىيە اعتبار ايدە باشلادىق.

سوز سويلەو، كتاب يازو فقط ختم كرده لارنىڭ كىنەشى بولغان (۳-۴ يوز سنەلك) بىر زماندە، ملت نىندى قائمە

كوندىن صوڭ بو اورنلارنە آزاراق قىزلىق حاصل بولوب شىشوب چقادىر. صوڭرە بو اورنلار دە صو كىم نرسەلەر بىرلە تولغان كچكەنە گنە قاپار چقىلر پىدا بولادىر. ۶-۷ نچى كونلار دە نىكى صو كىمى مادەلەر قو يروب اربىنگە ئە پىل نوب، تىشلوب آغا باشلىدىر. ۱۷-۱۸ نچى كونلار دە قاپار چقىلر بتونلاى كىبوب آلار اورنلارنە قاقىلر حاصل بولادىر بىر نىچە كوندىن صوڭ آلار دە قو يوب توشەدىر. چەچك سالونغان اورنلار بىك كوب و قىلار جولى بولوب طورادىر.

بىر يىدا خرا نىتلانى پىر يۇيىفكارلارنىڭ قوتلرى ۷-۱۰ بىلارغە چە باروب صوڭرە بولارنىڭ قوتلرى كون بكون كىمى بارادىر. اگردە بو وقتلار دە چەچك آوروى باشلانسا شول وقت بو كىشىنىڭ دە آغولانوى بىك مەكندىر. عادتدە روسيە دە كىشىگە چەچك اوزىنىڭ بتون عەرى بو يىنچە فقط بىرگنە مرتبە سالو- نەدىر. اما نىمەسلار دە: بالانىڭ ياشى تولغانچە، بالالارن مەكتىلەرگە بىرگاندە ھەدە بالالارنى صالدا تاقە كىتكاندە ياخود استودىنت بولوب اونى يۇرستىتەت كە كىرگاندە چەچك صالدىر و عاددىر. بناغە عليه نىمەسلار دە اوچ مرتبە چەچك صالونادىر. مونه شونىڭ اىچون دە نىمەسلار دە حقىقى چەچك بىرلە آور و چىلر بىك سىرەك اوچرىدىر.

دژىنىرنىڭ شوشى حقىقى چەچك كە قارشى چقارغان آشلالوى ساپەسەنە خلق بو قورقنچ آورودن قورقەمى باشلادى، اوللار دە بو چەچكدن آولى آولى و شەرى شەرى بىرلن اولەر ايدى. ايندى حاضر بو آور و بىرلن آور و چىلر دە سىرە كلاندى. آورولر فقط آشلانغان سىبىندىن گنەدىر. ايندى حاضر آدملارنىڭ بىر دىشمانى كىمەدى دىب ايتورگە مەكەن اولدە ايسە شوشى چەچك آور و وىدىر.
 ژۇتتيرىنارنى فىلدىش: عزيزى مەلوكى.

لطائف

۱۴۵

بىر مجلسدە، اوزون عمر سورمىش بىر قارت حقىقە سوز چىقوب بو قىر اوزون عمرلى اولدىغى اىچون تعجب ايدوب سويلاشلار ايدى. بونلارنىڭ سوزلارنى دىكلاب اوطور وچى بىر آدم: «افندىلار! بونىڭ نەسىنە بو قىر حىران قالدۇڭز؟ بوندى تعجب ايدىلەچك نە شى وار؟ سزنىڭ سويلادىكىڭز آدم آنچىق يوز اون ياشدە ايشە، اگردە بىنم آتام بو كون سلامت اولسە ايدى آندىن دە قارت اولور يعنى بو كون يوز اوتوز دە اولور ايدى!» دىمىدىر.

ايچون ئىللە نىندى قورقنچلى مفهوم لار آڭلاشلىقى . چىنڭ كىنغلىرى، فوھىلارنى «ھىندىك و دا» لرى قورقنچىلار جملەسىدىن اولەرق يبارلىگان ذاتلار بولنسون، نە استحاله؟ ھەمىشە بىزنىڭ ايچون يوز آڭلىغىدىن باشقا بىر شى بوق . قرآننىڭ اوز عبارەسىدىن آڭلاشيلويىنە كورە ھەر بىر امتكە قورقنچىلار يبارلىگان بولورغە تيوشلىقى . وبونى «وما كنا معذبين حتى نبعث رسولا» آيتى دە تايىدايتەدر . رسولسىز امتلار معذب اولماسلار رسوللى امتلاردىن بختلىپراك بولورغە تيوشلىقى دىگەلى؟ فوھىلارنى، وداللىرى ، كىنغلىرى ھەمدە بىزلەرە وتارىخچە اسمى معلوم اولمىيان عاقللىرى - «قورقنچىلار» دن سانايەچق اولورسەق البتە آثم اولماز ايدىك ظننە من . چونكە تارىخ تارىخ دىگان ايلاندى تارىخدىن ياشرن بىك كوب واقەلارنىڭ بولنوى مەكەن . خصوصاً «تارىخ» اوزىدە تارىخچە معلوم اولمىيان زمانلارنىڭ بولنوىن تصديق ايدەدر .

بناً عليه قرآن كرىمنى ناتار تلىنە ترجمە ايتونى بىز ، لازم بىلكە فرض اعتقاد ايدەمز . اول وقتدە قرآن علمىنى (ماناپول) ياصاوپى «عالم!» لىرگە باشقا اولان نادانلارمىزدىن حقنى حق كويىنچە كوررلار . استفادە ايتەرلار . ايندى بىز ، شوندى واهى احتماللاردىن قورقوب ، ترجمەدن قاچساق ، عالملىرىمىز ايچون ضرر اولمازسەدە - نادانلارمىزغە فائىدەدە اولەچق دىگىلەر . چونكە اوقورغە ھوسلى اولان ذاتلارمىز افراط درجە ياكى اولان روسچە ترجمەلارنى استعمال ايدىرگە اولزلىرىنى مجبور كورمىكەلدەر! بو- ، كار عقل دىگىلەر! ..

ذا كرجان آڭلىغى

قازاق ادبىياتىدىن .

اونبىسىدە جىكت بولوب قورالاسڭ ،
چىرمەدە تال چىقداى بورالاسڭ ،
اوتوزدە ويران بولوب باصولاسڭ ،
قرقدە قىلجان ، قىلچ آسوناسڭ ،
ايليدە ايكىرەگەن اير بولاسڭ ،
آلمىسەدە آرغىب آتغە منە آلماسڭ ،
جىتمىسەدە جىر تايانماى طورالمايسڭ ،
سىكسەندە سىلكىدەگەن چال بولاسڭ ،
طوفساندە جىرمە بىس قايىداسڭ دىوب دال بولاسڭ .

د . ص .

ايتىدى ايكان؟! كره ارضنىڭ يارمىنە دىيەرلك مالك وخواجه اولوچى اهل اسلام-حاضرده استينە (ديوار) يارغىنە قىلغان تاراقان قىيلىندىگنە اولوب قالمايدىمى؟! بو نتيجه لىرەدە شول: بىلەماوچىلارنىڭ سوز سويلى آلمادىلارنىڭ بولوبچىلارنىڭ دە بىك محدود ياخود بىرە بولنمىدقلىرىدىن - درستيدە: علم وفكر ، اسارت زنجىرى استندە خليفەلارنىڭ «كىف» لىرىدە وآلار تىرەسندەگى عالملىرىنىڭ قوللىرىدە بولنمىدقلىرىدىن كىلىگان بىر نتيجه ايدى . شمدى شكر ايتەلىكى ، شويلە اقتدارلى! خليفەلارمىز يوق . علمى ، عقلى مسئلەلەردە ھەر كىس كىند فكرىنى آچىق سويلى ويازا آلدەر . يوفسە - موسى لىر ، .. مرجانى وقورساويلر ودها ئىللە كەلەر بىر استندە يووش زندانلاردا چروب فقط «خليفە سرابى تىرەسى عالملىرى» گنە دنياىدە فالورلر ايدىدە ، بو ملتدە اختلافىمىزغە قىسابقانە (بوينا) غە قولغان قويلر قىيلىندىن طنجقنە قىرگە ، يوقلىق عالەنە سفر ايدىلر ايدى . (قويلارنىڭ اوز آرا اختلافىمىز توردفلىرى معلومدر) سقراط حكيم سوزىن نقل ايتكاندە اوز مرشدىمىزگە «اختلاف امتى رحمة» (۱) دىدىكلىرىنى اعتبار ايتكان بولساق ضرر ايتماز ايدى .

نيازى حضرت جنابلىرىنىڭ ، «شورا» غە يازوچىلارنى «بىلەمايلر» دن ساناوى معلوم ايسەدە «بىلوچىلار» لى كىلر ايدىكى معلوم دىگىلەر . اكر قرآن ترجمەسىنىڭ لىزومنى سويلوچىلار ھەمسى «بىلەمايلر» دن اولوب ، قارشى يازو-چىلر يىغە «بلوچىلار» اعتبار ايدالور اولورسە ، اول فكرىنى ھىچ كىم تصديق ايدەچك دىگىلەر . چونكە ترجمە لىزومىنى سويلەوچىلر آراسىدەدە فضل ودرائتى ھەر كىمگە معلوم اولان بىر نىچە ذاتلار باردر . اوشبو عاجزەدە «ختم كرده» اولمادىغى حالدە فكرىنى يازاچق اولورسە ، كىم تعييب ايدەچكە و كىمگە نعييب ايدىرگە حقى اولەچق؟! ..

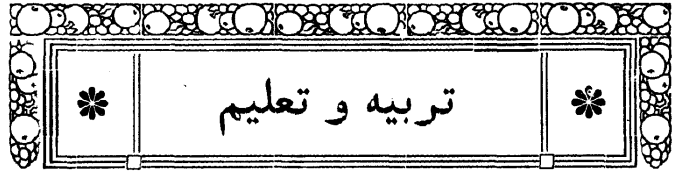
ترجمەدە اولان مىسكالاتلار كىنچە :

«كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم»
گە «نتا كىمكە سىزدىن ئىلوك اوتكان امتلارە فرض ايدىگان ايدى» دىيە مەنا بىرلەسە نىندى استحاله اولەچق؟ اوقوچى آدمدە ھەر بىر امتكە روزە فرض ايدىگان ايمش دىيە اعتقاد ايدىرسە نە اولو ، آثمى اولەچق؟
«وان من امة الا خلا فيها نذير» آيتىدىن دە بىزنىڭ

(۱) بو سوز صحاح لىرە بارمى يوقمى بىلمىم ، لىكن عقللى باشدىن

د . آ .

چىقغان ، حكمتلى سوز ايدىكەنە شىبە يوقدر .

مشق اوپره توچپار اېچون يولباشچى (۱)

دورتېچى يل اوښوده . اوزلرينه مخصوص الفبالى بار ملتار كتابت درسلىرنده ايكي كيره كنى كوزده تونارلر: برى - ماتور يازو ديگرى - چاپق يازو . بولونك هر ايكيسن ترفى ايتدرو يولنده آوروپاليلر يوز يلدردن بېرى تورلى تجربهلر فلوب ترشمقده لردر . ماتور يازو خوشنويسلر اوچون وچاپق يازو اهل خدمت و عىر اوچون بيك اهميتلى ايلرلردن سانالادر .

بو يولده تجربهلر ياساب مونك اوچون ، باشلاب ، بر اصول ايجاد ايتوچى ، انگليز پيداغوغلرندن «فارسيترس» اتلى بر عالمدر . بو ذات ۱۸ نچى عصرنك آياقلىرنده اوزينك اصولى حقنده لوندن شهرنده بر يولباشچى نشر ايتدروب ، شا كردلرى و فكرده شلىرى آرفلى مونك اصولى بوتون آوروپاغه جايلىدى . موندن كورمكچى نيمسه عالملىرىده چاپق يازو اوچون تورلى اصوللر اختراغ قلديلر . حاصلى : علملى خلقلر كوب زماندن بېرى چاپق يازو فايغى سندن بولنوب ، مكنبلرده مونك اوښوتلويينه بيوك اهميت بېره لر .

بيك ايسكى زمانلردوق اسلام عالملىرىده چاپق يازونك كيره كليگينه دقت ايتكهنلر . تورلى تجربهلرى صوكنده چاپق يازو اوچون خط «رقعه» نى ايجاد ايتمشلردر . رقعه خطى نك تاريخى بيك ايسكىدر . بز مسلمه انلرنك علمى فايغى لر ينى ثلله قاچان بورونقى اسلام بابالرمز فايغوتوب ، بز نك اوچون يوللر سالوب قويغانلر . ايندى بز شولرنى غنيمت بلوب بو ترفيات عصرنده او بېرتمه ليمز . هر بر يازو بلگهن مسلمان اوچون رقعه نى بلو تيوشلېدر . شونك اوچون دورتنچى يلغى حسن خط درسى اوچون خط رقعه تعيين اولنور .

معلملرمز نك بو كونگى حالينه فاراب ، خط رقعه نى اوپره تورلك معلملرمز يوق بيت ، ديو البته عىر ايه س . چونكه يوقنى بار قلو بيك اوښاى اشدر .

خط رقعه اوچون بزم ۵ نچى نومرلى ده فتمرمز باردر . فقط طريق تعليمن سويلب توشندره تورغان هم اورنه گن

(*) باشى ۱۳ نچى عددده .

كورسه توب بېره تورغان بر آيرم يولباشچى كيره ك بولادر . اوندى نرسه ميدانغه چقانچه «استاذ صبيان» نك رقعه ده فتمر ينى فوللانا تورونى معلملره توصيه ايتهمز . باغچا سراى «ترجمان» اداره منده هر نسخه سى ۴ نيم دن سانلمقده در . همه استانبول يازغاق (خطاط) لردنن محمد عزت افندي نك «خطوط عثمانيه» نام اثرى معلملر اوچون قولايلىدر .

بېشنچى يل اوښوده . كتاب و رساله اسملرى ، سوز و مقاله باشلىرى ، هر تورلى عنوان ولوحهار هپ خط ثلث ايله نقش ايدلديكندن هر بر مسلمان بالاسى موندن خبردار بولوى لازمدر . شونك اوچون مونك بېشنچى يل اوښوده حسن خط درسى اوچون تعيين اينلوى چاژدر . ذاتا نسخ خطى بلگهن بالا اوچون ثلث ده آرتق قيونلق يوقدر .

خط ثلث ۱ نچى نومرلى ده فتمر كه يازدر لوب اوپره تلور . كتاب و ده فتمرده اوپره تلگهن حرفلردن اوستون ، هر تورلى اربىلكنه هر تورلى اورنه كلر كورسه دلور . معلملر قاتنى آغاچدن مخصوص يالپاق فلملر بونوب بېرورلرده هر تورلى ماهر يازغالرمز طرفندن يازغان ماتور يازورلرغه تقليد ايتوب تورلى يازولر يازارغه ملكه لهدر ورلر .

مونك اوچون «استاذ صبيان» نك ثلث ده فتمرى هم محمد عزت افندي نك «مشق مجموعه سى» استعمال اولنورلر . آلتنچى يل اوښوده ايندى خطوط اسلاميه دن كوبره ك استعمال ايتله تورغان «خط تعليق» ايله «ديوانى» در . بو خطلر ايله ده كتب اسلاميه نك كوبى تزيين اولنديقندن هر بر مسلمان بالاسى بولردن خبردار بولوى لازمدر ديب بلهمز ؛ خصوصا رشدى مكنب شا كردلرى .

بناء عليه اوښونك آلتنچى يلنده «تعليق» ايله «ديوانى» دن شا كردلرنى خبردار ايتو لازم بولور . يازارغه مهارت قازانا آلماسه لرده ، نانوب توقتاوسز اوښورغه اقتدارلرى بولوب تورلسون . بولر اوچون «استاذ صبيان» ده فتمرلرى باردر . حقى ۴ رتبى دن ، باغچا سارا يده «ترجمان» اداره سنده .

شو سوزلرنى اوفوچپلر آراسنده - بزم اوچون خطوط اسلاميه نك نيگه كيره گى بار ؟ كيره گى بولغانده ده مونى توگهل اوفوتورلق بزم معلملرده حاضرلك يوقدر - ديوچپلر بولاچقى شهبه سزدر . لىكن موندى سوزلر ، بزگه كيره ك بولغان اوښونك نه دن عبارت بولورغه تيوشلېلېگى بلنمه گه نلىكن ايتله در . اوفو - تورمش اوچون بولسه ، اوفو - تريچيلىك اوچون

بر اوزون وقتلر مدرسه لرده یاتدق ایسه ده نه دینهن ونه دنیامز ایچون فائده لی علملر وتر بیله رگه مالک بولا آلمادق. فرصتلرنی قولدن یباردک، اوشبو فرصت وقتلرده عالملمز اوز وظیفه لرندن باشقه لر ایله شغلانوب وقت اوزدر دیلر.

بز، مدرسه لرده تاریخ، هیئت، هندسه، حساب کبی نرسلردن بر آزغنه معلومات آلونده تیوشمز سانادق.

سکز توقز یاشلردن کروب یکریمی بیش یاشلرمزگه قدر مدرسه ده یاتمق بزده عادت ایدی، بزبواشلرنی قیلدق لکن اوشبو اوزون مدت لرده دنیامز و آخرتمز ایچون کرکلی اولان نیندی نرسه تحصیل قیلدق؟

شرعی مسئله لر ظاهر اولد بغمده تیزگنه کتاب قاراب شونک دلایل لرینی تابوچی وخلقنک حاجتینه تطبیق ایدوب حل قیلوچی شاگرد، مدرسه لرمزدن نه قدر چیقوب طورادر ایدی؟ کوبسی مسئله نی قایدن ایزلرگه بیلمی فهرستلر آفتاروب اوطورالر ایدی دگلمی؟

ایشته اوشبو حاللرنی باشلرندن اوتکارگان انصافلی شاگردلر، اوشبو روشده ترتیبسزک ایله اوتکان عملری ایچون تاسفلر قیلر.

صوگراق وقتلرده بر «امتحان» سوزی چیمدی. «هنر و علم بیزمانی» دیگان معناده اولان بو «امتحان» سوزندنه قورقوب قوظمز اوچدی. شاگردک دورینک خاتمه سی اولغان دوخاونوی صوبرانیه دن باشقه امتحاننی حرام حکمنده کورومزنی انکار ایدر حال یوق.

(عددلری بیک آز اولغان علماء کرام البته مستثنی . ۱۱ نچی عدد «شورا» ص ۳۳۹ الخانوفی). حالبوکه چن معناسی ایله اولغان امتحان، بزنگ مکتب و مدرسه لرمزده هنوزده یوقنر. ایمدی بزنگ شاگردلرمزنی اوقورغه مجبور ایته چک نیندی نرسه بار؟ حالبوکه صوبرانیه امتحانی بر ونهایت ایکی ساعتک اش. بوقدر قسقه وقتنده نیندی مسئله حل قیلنه آلسون؟ عملی صورتده بیلمنگان علملرنک یازودن قاراب غنه بیلمولرینه اولک علم دیلر (نیئوریا بیز پراکتیکی میرتووا).

حکومت مکتبلرنده گی امتحانلرغه کوز سالنسه ضرر اولماز. امتحان روشی دینی دگل بلکه دنیاوی اش اولسه کرک. شونک ایچون بوطوغر وده کیمدن گنه استفاده قیلنسه ده ونیندای گنه قومدن عبرت و کوچرگچ آلسنسه ضرر اولماز. حکومت مکتبلرنده وعموما روسلرنک درسخانه لرنده فن گه

بولسه، اوقو- ملینتی ساقلاو و آنی بیوکله ندر و اوچون بولسه بزم مکتب و مدرسه لرمزده خطوط اسلامیه اوقولو البته لازمدر. مکتب و مدرسه لرده بالالرنک باشلرن ایلهندره ومیلرن چرتنه تورغان ئلله نینده ی معاملات، مرتبه سندن آرتق روشده حیض، نفاس، استنجا و استبراء مسئله لری؛ «قره- باش» نک اشمام، روم حکملری اورنینه خطوط اسلامیه درساری تورمالیدر. مکتب و مدرسه لرده اوقو دین و دنیا کیره کلری نیگزنی اوزرینه قورلسه خطوط اسلامیگه البته اورن بیلرورگه تیوشلی بولادر.

معلم لرمزنگ خطوط اسلامیه دن خبرلری یوقنر دیو مقبول و معقول عنر ایمهس. معلم لرمزنگ جمله سی اوز- مزنگ ملی مدرسه لرمزده اوقوب چقمشلر و چغوب تورمقده لر بیت. شو حالده مدرسه لرمزده اوزمزنگ احتیاجلرمز توگهل بیلرورگه تیوشلی اش ایمه سمی؟ مکلر ایله سانالا تورغان معلم لرمز محمدیه، حسینیه، عالیه، بوبی مدرسه لرنده اوقوب چقمشلردر. شو «دینی» و «ملی» مدرسه لرده خطوط اسلامیه اویره توب چغارماو زور کیمه چیلکدر. بولرنک درس پر و غرامارنده خطوط اسلامیه نک کورنمه وی ملت رضا بولماسلق قصودر. حالبوکی خطوط اسلامیگه ماهر یازغا- قلم، و یازوده اختصاصلی معلم لر جیتشتر و شو مدرسه لرنک بورچی ایدی.

موندن باشقه، یاش شاگرد و معلم لرنک کوز و قوللری سلامت بولدیغی حالده - خطوط اسلامیه نی بلمه یهز- دیولری مقبول عنر ایمهس. دنیا ده هیچ بر اش و هونهر یوقنرکه، آنی آدم بالاسی بلمه سون. بلمه و- عیب ایمهس، بلورگه ترشماو- عیبدر.

هر حالده آلهدی کونلرده گی اوقوده بزم اوچون خطوط اسلامیه ضروریدر. (آیاغی بولور). حسن علی.

مدرسه ده اونبیش یکریمی ییلر طوروب نیلر اوقودق؟

I

بز، مکتب و مدرسه لرمزنی دینی همده دین روحنده آلوب بارامز، دیه دعوی ایتمکده مز. لکن بزنگ بودعوامز درستیدر؟ بوکونه بیک کوب انصافلی و تعصبسز شاگردلرمز بزنگ مذکور سوزمزگه قناعت ایتیلر.

بوينچە اول فقه، اصول فقه اوقوب، صوكندن تفسير، حديث - اوقوتو اصولى ايله بولمايه چق بلكه اول فقه، اصول فقهلرنىڭ مآخذى بولغان، حديث و تفسير اوقىللوب فقه اصول فقه شوندىن صوكن اوقوتله چق. مدرسەنىڭ اولىكى بر نيچە يىللارنىڭ تىلر و فنلرگە نغراق اهميت بىرىللوب صوكنى ايكى اوچ يىلنىڭ بر آز فن قاتوشدولوب، علوم دىنيەگە اهميت بىرىلەچك .

مدرسە اوچ درجەگە بولىنەچك :

برنچى درجە دورت يىللىق ابتدائى بولاچق . ابتدائىدە اوقوتىلەچق نرسەلر: تاتار تىلى (درست اوقو، درست يازمو، ياخشى آڭلاو، ياددىن شعر بولو). حساب (اعمال اربەھ فواعىلرى هم مسئلەلر حل ايتو). علوم دىنيە (ايمان، عبادت عكەلرى، قرآننى درست اوقو). علم اشيا، قول اشلىرى (رسم، حسن خط، كاغدىن تورلى نرسەلر ياصو) معلومات تارىخى، معلومات شفاهىه (طورمش وعادتكە دائر معلملر طرفىدىن صنفلردە سويلەنگان معلومات). رياضت بدنيە (كىمناستىكە). روسچە (دورنچى صنفە يىنواردە باشلانەچق).

ايكنچى درجەدە دورت يىللىق بولوب، آندە اوقولەچق نرسەلر: تاتارچە (صرف، نحو فاعىللىرى اوگراتىللوب (انشا يازدىر يولور). روسچە (غرامماتىكا فاعىللىرى ايله، درست يازوب عبارتتى درست آڭلاوغە اوگرەتودن باشقە، مەكىن قدرى سويلەشوگە اوگراتوگەدە طرشىلور). عربچە (صرف و نحو فاعىللىرىنى اوگرەتيلوب عبارتتى ياخشى آڭلاوغە اوگرەتيلور). حساب (جمع فواعىللىرى ايله عملى و نظرى قسىمى تمام بولەچق) مبادى هندسە، طبيعىيات، جغرافىيا، تارىخ (تاتار تارىخى، تارىخ اسلام، تارىخ روس)، معلومات تجارىه، قول اشلىرى (رسمنىڭ يوغار يراق قسىمى)، رياضات بدنيە، علم اعضا، اصول تعليم، علوم دىنيە (حديث).

بىش يىللىق بولغان اوچنچى درجەدە اوقولغان فنلر: تاتارچە. (بلاغت فصاحت جەتتى تىكشىرىللوب، موضوعلر (تىما) بىرىللوب انشا يازدىر يولور؛ تاتارچە دەغى مشهوررەك دراما و حكايەلرنى تحليل ايتدىرىللوب، تنقىدلر ياصاتولور). روسچە (غرامماتىكە تمام ايتىللوب، سىمنا كسىس اوقوتولور. مشهوررەك يازوچىلرنىڭ اثرللىرى ايله تانشىدىر يولور؛ تىمالر بىرىللوب انشا يازدىر يولور). عربچە. (بلاغت فصاحت اوقو- تىللوب، عرب ادبىياتىنى يىنگىللك بىلە آڭلاوغە استعداد كسب

كوب اهميت بىرىللوب فنلر بىك كوب اوقولا. ايكن اوشبو فن اوقولوى سببلى دىنلردىن محروم قىلالرمى، فنلر بونلرنىڭ دىنلر يىنە ضرر ايتىلمىرى؟ دىن اوقى آلالرمى؟ بونلرنىڭ امتحانلردىن خىردار آدملىر، مذكور سؤاللرغە: دىنلردىن محروم قالمايلر، فنلر دىنلر يىنە ضررايتىمى، دىنلر يىنە اوقور ايچون دغى دە وقت ايرىكن قالدردىب جواب و يورورگە مجبوردر.

روسلرنىڭ بورونقى وقتلردىن خىرمز يوق اما بوكوندى غىمنازىه، رىالنى كىبى مكتىلردە دىن درسلىرىنە غايت اهميت بىرلە. شاگردلر پىراز دىنىك كونلرنىڭ عبادت خانەلر و لىكسىپەلرگە بارمق هم دە الوغ پوستلردە هر بر پرهيز و دىنى عمللرىنى قىلورغە مجبورلردىر.

بويىل قىلر غىمنازىه سىنىڭ يىنچى صنفلرنىڭ امتحانلرى ايله تانشورغە طوغرى كىلدى. يىدى صنف دىك هر يىل ۱۶ نچى آوغوستدىن ۱۵ نچى ماىغە قدر اولان يىدى يىلدىن عبارتدر. اوشبو امتحان حقندە كىلەچكە يازارم.

محمد كمال مظفروف. «مالمىز»

«مدرسە محمدىه» پروفىراى .

بو يىل بعض طرفلردىن مدرسەمىزنىڭ پروگراممىنى صوراب غىلر كىلسەدە هر بىرىنە آيروب جواب بىرو مشكل بولغانلقدىن ەمدە مدرسەمىزنىڭ پروگراممىسى تمام بولماو سببلى، وقتندە جواب بىرىمىچە مطبوعات ايله عمومى بر جواب بىرەچك بولغان ايدىك . حاضرده شول وعىدەمىزنى يىرىنە كىترو ايچون مدرسەمىزنىڭ توبەندەگى پروگراممىنى نشر ايتەمىز. پرو-گراممىزنى عمومى روشدەرەك قىسقلق ايله نشر ايتەرگە توغرى كىلدى؛ بۇدە شايد مدرسەمىزنىڭ روچىنى آڭلاتورغە يىتسە كىرك . شولاي بولسەدە مدرسەمىزنىڭ بعض بر مەم نقتەلر يىنى ئەيتوب كىتسەم طاغىدە آچىق بولور.

مدرسەمىز تاتار تىلىنە بىك زور اهميت بىروب، تاتار تىلىدە، فكرىنى آچىق و ماتور ايتوب كورسەتو، شاگردلر ماز ايچون برنچى شرطدر. روسچە مەلىكىتمىزنىڭ رسمى تلى بولو سببلى بوگادە اهميت بىرىللوب، مدرسەدىن چىقاندە، روسچەنى بر اشكە يارارلق ايتوب، بىلدىروب چىقارغە غىرت ايتلەچك . عربچە مەكىن قدرى ياكارارلق اصول ەمدە ياكارارلق روحدە اوقوتلورغە طرشىلەچق . علوم دىنيە اوقوتقاندە بوگادە قدرى كىلىگان ترتيب

مدرسه نىڭ كوز قاي وقت آچىلووى، كوزگى امتحا-
نلرنىڭ وقتلىرىنى، امتحان ايچون نى فنلر كىره كلىگى، كىله-
چكده ايكنچى بر اعلان بلەن بلدىر يىرلور. نىاز مقصودى.
مراجعت ايچون آدرس .

Нязу Максүтову при 2-ой мечети г. Троицк Оренбургской губернии.

مىنزله. دوشاواى اسملانوب يورمكده اولان يىرار،
مىنلرنىڭ خاتون قز وارنلر يىنەدە تقسيم ايدىلنورگە تىوشلىمى؟
بو كچوك مسئله نىڭ بو طرفدە الوغ اهمىتى وار، شونىڭ ايچون
قسقه غنە اولسەدە جواب ياز وگز مطلوب ايدى .
ملا عمروف .

شورا: بر نرسە نىڭ وارنلر آراسىندە تقسيم ايدىلوى
ايچون اڭ ايلك اول نرسە نىڭ وفات كىمسەگە «ملك»
اولمى لازم . ملك اولمايدىغى ياكە ملك اولدىغى بىلنمادىكە
هىچ نرسە «تركة» حساب ايدىلماز . بىرنىڭ ملك ايدىكىنى
اثبات قىلمەچى نرسە ياكە بالفعل كويچى ياكە كويچى
ياصالمق حقىنە مالك اولمىقىر . شونىڭ ايچون اوشبو شرط
تاىلماش بىرلر طبعى «تركة» حساب ايدىلماز . نوياىر
زاقونىنە كورە اوكرىپىت ايدىلماش بىرلرنىڭ «تركة» اولمىقىر .
شبهه يوقىر .

قاتاي . كوت بىرە اولدىغى كى بوسنەدە بزم «قاتاي»
ۋولسندەدە واق بورچ جمعىتى آچىلدى . آشلىق چاچوقىتندە
مسلمانلر بوندىن كوت فائىدەلر كوردىلر ، شونىڭ ياردىمى
سببىدىن ايگونلى اولوب قالدىلر . فقط بو كونلردە بعض بر
آدملر شرىعت اسمىدىن بوگا قارشو چىقوب : «بو معاملە
قرآن ايلە حرام اولمش ربادر» دىە سويلاب بورىلر . اوشبو
جەتدىن خلق آراسىندە سوز كويابوب و تشويش توشوب
طورادىر . بو مسئله ، دىنى اولدىغى كىمى هم اجتماعى هم
اقتصادى بر مسئله در . شونىڭ ايچون «شورا» دە بر جواب
يازلسە ايدى .
احمد ولى اختوف . «اسكندر» .

ايتدىر وگە طرشىلور . رياضات بديە . رياضات (جبر ،
هندسە ، مثلثات) . حكمت طبعىيە . طبيعيات (نباتات ، حيوانات ،
طبقات الارض) . هيئت ، كيميا ، منطق ، علم احوال الروح
(پسيخالوگيا) . پيداگوگيا (تاريخى هم فلسفەسى) . اقتصاد ،
تارىخ عومى ، روسىيە نىڭ مەم زاقونلىرى ، اخلاق ، علوم
دينىە ، قرآن ، حديث ، فقه (نكاح ، طلاق ، ميراث) . اصول
فقه ، اسلامدە مشهور مذهبلىر ، علوم اسلامىيە نى تحليل ،
تارىخ اديان ، فلسفە اديان ، مقايىسە اديان ، عربستان
تارىخى .

بو بيش يىللىق بولغان اوچىنچى درجە نىڭ اولگى ايكى
يىلى هر شاگرد ايچون عومى بولوب صوگى اوچ يىلى
اوقوچىلرنىڭ مىسلىكىنە قاراب ايكنچە بولىنەچك : بر بولىمى
امام بولاچىلر ايچون بولوب ، آندە كوبراك علوم دىنىە
هم عرب تلىنە كوبراك اهمىت بىرىلچك . ايكنچى بولىمى ،
معلم ياكە حكومت مکتەپلرنىڭ بىرىنە امتحان بىروب كرو
نىتىدە بولغانلر ايچون بولوب ، آندە كوبراك فن ايله روس
تلىنە اهمىت بىرىلەچك .

اولدە كوبراك عربچە وعلوم دىنىە اوقوب فن جەتتچە
معلوماتلرى بولماو سببىلى رسمى صنفقە كروگە لياقتلرى
بولماغان شاگردلر ايچون آيرىم بر صنف آچىلوب ، فن
جەتتچە بولغان كىچىلكارىنى طوتوروب صوگىدىن رسمى
صنفلرنىڭ بىرىنە امتحان بىردىلەچك . اوقو مدتى هر يىل
سىگز آيدىن كىم بولمايەچى .

مكتەب نىڭ مادى جەتتى برادران ياشىلر طرفىدىن تائىمىن
ايتىلگان بولسەدە ، مکتەبكە نى قدرى آقچە كوت بولسە ،
شول قدرى آغە باروى يىنگىل بولغانلىقىدىن ، شاگردلردىنە
آزغىنە مقدار اوقو حقى آلەنەچى . بونىڭ بويلىغە تەيىن ايتىلگان
مقدارى اونبىش صوم بولوب ، اون صومى مدرسەگە
كرگانەدە آلىنوب ، قالغان بيش صومى يىنوار باشىدە آلەنەچى .
مكتەبە طوروب پانسىون بولوب اوقودە ، فاتىردە ياتوب ،
يوروب اوقودە مەكىن .

كوبراك معلومات آلوغە تلەگان افندىلر ايچون توبانده
كورسە تىلىگان ادرس بويىچە خصوصى خط ايلە معلومات
آلمق مەكىن كىلو نىتىدە بولغان افندىلر شوشى كوندىن
باشلاب ، قايدە و نى فنلر اوقوغانلىقىنى ايتوب حاضرگى
كوندىن يازىلوب قويغاندەدە مەكىن . بو وقت مدرسە اداره
سىنە كوبى اورن كىرا كلىگى تخمىنا بولسەدە معلوم بولوب ،
آلدن حاضرلاب قويو يىنگىل بولور ايدى .

معدور دگلدر. تیز کوندن «شورا» ده تفسیر و تفسیر کتاباری حقنده بر قدر مقاله لر اوقورسون. شونده بو قیلدن کوب نرسه لر معلوم اولسه کرب. بو مقاله لر «قرآن تر جمه سی» حقنده اولان مقاله لرگه اییده ش اوله چقدردر.

شورا: بو طوغروده کیل چک عددده «واق بورچ جمعیتی وربا» اسمنده بر مقاله یازلسه کرک .

♦♦

قران عبد الودود افندی مکتوبی مناسبتی ایله، رسول الله دنیاغه کیلگان کیچه ده گئی. اجرالر حقنده بر مقاله یازله. چقی وعده قیلنیشیدی (شورا صحیفه ۳۱۴). شول مقاله نی همیشه کوتوب طورامز، فایچان یازله چقدر؟ عبدالمجید

شورا: شول واقعه یازلمش تاریخ کتابلری عبد الودود افندی طرفندن کوسترلدیکندن سوک مقاله یازلسه کرک . شمعی اش آکا توفقی ایتمشدر.

♦♦

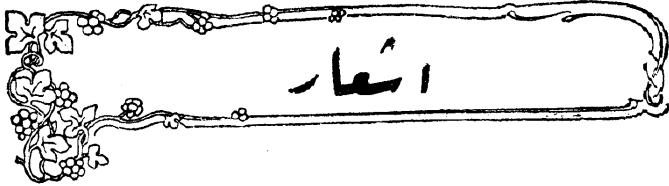
قارقالق ۱) «ابن تیمیه» اسملی رساله ده ذهبی «شمس الدین ابو عبد الله محمد بن عثمان» دیه کوسترلدیکی حالده «ابن عربی» اسملی رساله ده «شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد» دیبولمش ۲) «ابن تیمیه ده علی القاری: «علی بن محمد بن سلطان الهروی» دیبولدیکی حالده «ابن عربی» ده علی بن سلطان بن محمد الهروی» دیبولمش . بونلرنگ قایسیلری درست اولوب قایسیلری یاگلشدر؟ اسماعیل قالمیرزایی . «قارقالق» ده شاگرد.

شورا: ذهبی: «شمس الدین ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان» وعلی القاری ده: «علی بن سلطان بن محمد» در. «ابن تیمیه» ده محمد ایله عثمان آراسندن احمد توشوب قالمش وعلی القارینگ آتاسی ایله باباسی آلماش یازلمش . بونی سوک بیلدیکه ز سببلی خطا صواب جدولینه کرمی قالدی .

♦♦

تاشکنده خازن تفسیری حکایت ایتمش شداد جنتینگ اورنی نه یرده در؟ بوننگ حقنده جغرافیا کتابلرنده معلومات وارمی؟ خریطه لرده کوسترله می؟ جواب یاز وگرنی اوتنه مز. عبد الله القارامالی .

شورا: شداد جنتی حقنده خازن طرفندن تفسیر کتابنه یازلمش نرسه اصلسز اکیه تدر. شوننگ ایچون جغرافیا کبی محسوسات غه مبنی جدی فنلر آندن بحث ایتماز، خریطه لرده ده اولماز. «دقائق الاخبار» کتابنده مذکور حکایت یازلمش ایسه اول کتابنگ موضوعسی ده شونن عبارت اولد. یغی ایچون صاحبی معدوردر. اما خازن، ایلردن ایشد. لگان نرسه لر ایله الله کتابینگ تفسیرینی پچرانونده اصلا و قطعاً

یاز ...

طاغن یاز... آه! طاغن چچکه، آغاچلار...

طاغن کونلر و طاگلار... صاندوغاچلار...
اونو طمادم... خاطر لیمن... کورهم مین:
اوچا اونکان - عزیز توش کوز تیره مین...
برنچی یاز... برنچی کوره سویویم...
سویهیم مین... سویدم بیت، آنده سویدم...
ییلو یه شلر... محبتلرنسی اظهار...
آکار قارشی جوابلار... شوندی اقرار...

* *

صالب قول باشیمه باشن، سویهم! دی...
عقلدن آیرلوب طکلیم «سویهیم!» نی...
سویهیم! دی... صاندوغاچ صایری سویونی...
سویوب، یانوب - کویو، یه شلر توگوننی -
اوچوب، دولقلانوب، موکلی یانونی...
حضور، نه ملی صبیچه یه ش آغونسی...

* *

بو مسعودک .. امید طاغدا، نله کلر...
کونولر یازمشمن کوب بوله کلر...
موکم .. الهام... شعر... طاشقان وفتلار...
بیوک اشلر... وعلی، زور بیختلر...

* *

آکاردن سوک کوب، ایندی، یازلار اوندی...
شمالدن نیچه رت فر قازلاری اوندی...
یازمئنگ بیرگانندن یازدم ایندی...
آلارغه کوبده نوک گور قازدم ایندی...
یوغالغان ایندی یازم نرسه بیرگان...
یوره ککه بر، جلان ملعونه کیرگان...

«اويان تور» ديب تاوشلى تاو، بلائغه ؛
 لىكن يوقلى آلاز صالحى قولانده .
 سوزن طىكلاپ فقط شونده سامال جيل
 ايسوب كيلدى ، بولنلقن صالوب بول
 يوروب شونده سويلى طنلقده موكللى ،
 صوده طىكلاپ آغا صالحى كوكللى .
 تورا شونده براو شول صو بوينده ،
 ماتور چه چكه اچنده زور بولونده ؛
 قاراب موكللى آغمغه ، زور بولونغه
 باتوب اويغه ، اوزون قورغى قولنده .
 مونه شونده آنك اويده چاغنده ؛
 بيروب تولقن صوغه ، كوچلى آغمغه .
 مانور آنلر يوزوب تولقن اچندن ؛
 كيلوب چقدى گويه تيز اوق ، يهشندن ،
 كوروب اولده آلوب آپياق قورقنى ،
 صودن چققان مانور آتلرنى توتدى .
 سويكلى آتار الك شونده تانلدى
 مانور آلتاي تاونده آنلر تابلدى ؛
 آنك موكللى بوينده اوسدى يارالدى ،
 آدم دوستى بولوب ، شوندى نارالدى .
 قاپاللى : يعقوب آيمانق .

زارى

«كعبه الله» ياننده

خدايا! چىقماز اولدى قللك لحد جهالتدن
 بوشانماز اولدىلر هيچده ، هنوز مهدي اسارتدن ،
 غريبدر ، آه ، نهدن بيلميم ، گناهكار بندهلر نكرى !
 تحسیر ايلماز قلبا ، رذالتدن و ذلتدن
 حقيقت تصديق ايلور - بولدى انسان سانكه بر خفاش
 تلىذ ايلبور عمرى - جهلدىن ليل ظلمتدن ،
 خدايم ، هر دنائتنكده فوقن كچدى انسانلر !
 شريعت اسمى برلن اعراض ايتكانلر شريعتدن
 كلامك نكرى بزارگه ايرشدى تصديق ايتدك بز ،
 و لىكن كوچنى صرف ايتدك قاچارغه باب عزتدن ؛
 تولىدى شمس قرآن ، شمس اسرار ، شمس احكامك ،
 خدايم : بندهلر فاچدى (نفاق برله) فضيلتدن .

خاطرلیم تيك آلارنى ياز صايون مين . . .
 تباشما ايتكانم چاق باز آين مين .
 * *
 كورهم بيت مين ... خدايم ! نيندى كورنش!
 عجب يالغان! .. ايمش سين اونده كور توش!
 « غ »

دنياغه آتلرنك الك چغوى

براق آلتاي تورك يورطنده تاوده ،
 آون فورغان ، قالون تون شونده صايغه .
 مانور آي يوق ، صلو فز كوك كوله رگه ؛
 آغا يه شرنگنه چيشمه صولرده .
 آغاچ يافراقلرى يرگه سالنغان ،
 طنپ يوقلى ، قالون ظلمت يابنغان .
 قارى ئه كرنگنه يولدىزده موكللى ،
 يوقى باصقان مانور كوزكوك جهلدى .
 جملداب فالغوده (۱) اولده اويانمى
 تورا بلنور ، بلنماس تيك جويالىمى .
 اوله نلىكده يانا يار فانات اوچمى -
 سامال (۲) جيللرى ده طنغانلر ايسمى .
 تاما نامچى ، يلاق فارنك ياشندن
 آغا ئه كرن سرن اولده يه شرگان .
 سوزن بيرگان بلاق يه شرن تامارغه ،
 تيران تاشلىق بولندن طن آغارغه .
 يانا تاولر ، يانا يوقلى نى كوتكان ؟
 تاوش - طن يوق شاو ايتكان هيچ الك ايتكان :
 فقط ، بر صو تيرهن صايغه جايلىگان
 آغا ايركن صولاب موكللى صايندىن .
 سكونتكه بوين صونمى آغا ، تيك
 اوزى شاولايغنه آپياق كمش كوك .
 طيبعتدن تاوش يوقغه الك ايتكان ،
 بارا يالقاو گويه يالغز يالغان .
 صوغوب تولقنلرن چىتلرده يارغه ،
 يالغان كوك توروب سرلر سويله رگه .

(۱) سينه

(۲) شمال

نوعه

می (دماغ) ده اولان حکمتلر. لوندن شهرنده «سن توماس» خسته خانه سینه باشی جراحی تونوب کیلهش بر خسته، چیت بر لسان ایله سویلا شرگه باشلامشدر. اوشبو لسان ایلیکن بیلوبده لوندن غه کیلوب طوره باشلادیغی سبیدن اوتوز سنه بر مدت سویله شمادیکندن تمام اونوتدیغی «غال» لسانی ایدی. بونگ یزینه ایسه اوتوز سنه دن بیرلی سویلامکده اولدیغی انگلیز لسانی تمام اونوتمشدر.

آمریقاده مالیه وزراتنده کاتب اولوبده آندن یقلوب توشدیکی سبیدن باشی جراحی تونوبش بر ذات، اوشبو حادثه اولغان ساعتی ایله انگلیز و فرانسوز لسانلرینی اونوتوب تمام نسه چه سویله شرگه باشلادی و وفاتنه قدر اوشبو حالنده دوام ایتدی.

پاریژ شهرنده ویقتور اسهلی بر رسام (فونوغرافچی) بالقوندن یقلوب توشوب میی ضررلندیغی ساعتدن اعتبارا اوز عائله سنده اولان اعضالرنک اسملرینی تمام اونوتدی. آمریقانک «قاوه نیش» شهرنده زیراک بر اشچی بر برکان سبیلی میی ضررلندی و اولگی زیرا کلکندن تمام محروم اولوب قالدی. سلامتلنگندن صوگده بونگ اوز ایپده شلری اولگی آدم ایپدیکینه حتی اشانمازلر ایدی. صوگره بتون اشینی و هنرینی تاشلاب اورام نابتاچی خویلیغان اولوب قالدی.

روسچه قرآن ترجمه لری. الوغ بر کتاب مغازینده خدمت ایدوچیلردن آلفغان خبرگه کوره بو کونده الک کوب ساتلنقه اولان کتاب، قرآنک روسچه ترجمه لری اولوب بونلر کوبسنجه سیبیر یاده اولان مسلمانلرغه کیتمهکده ایمش.

ترك طغراسی- (گیرمی) بر نسه غزته سی یازادر: آروپالیر تورکلرنک فلاقرنده غی علامت «آی» (هلال) دیب یا کلیشالر. اول آی توگل، بلکه آت داغاسی صورتیدر. الک تورکلر کوچبه خلق اولوب آت اوستنده یوری ایدیلر. آنلر طاولتی آنا اولیغه کیلیگچ آنلرن داغالی باشلادیلر و فلاق اورنینه باشینه داغا قویغان سونگو کوتاره باشلادیلر. شوشی داغا بارا-بارا «آی» دیب یورتیله باشلادی.

بو بیان درستیدر، لیکن آی علامتی ننگ مسلمانلر

«عالم» عنوانی تحتنده، صوفرلر فرقه سی چقدی.

آلار هم محروم ایتدیلر بزی چشم بصیرتدن .

حیات ننگ همه طامرنده خرافات قانلری طرلدی

عبارت قالدی پاک دین هر خرافندن و بدعتدن.

تعالی الله حبیبکنی کیری دوندر، کیری کلسون!

یالانچا قالدی اسلاملر، لباس آدمیتدن .

اولوبدر- زیر زبر امت، عداوت هم نفاق برله،

تماما بوش فالوب هر نوع نعمتدن و دولتدن.

تنزل هم تندی ایتدی امت شول قدر آخر:

حرف سوز دیماز اولدی، غیر غیبتدن، عداوتدن

عقللر شمدی بو کونده - تحیرده و خیرته،

امید بو قدر قویاش طوغسون، جهانده صبح ملتدن!

اوزک اصلاح ایت «الله» م، بو امت حالینی فضلا،

شولای «اسلام» توبه نلشدی: صانورسن ایندی خلقتدن!

عقل کیتکان و مال بتکان، آمال کیتکان، کمال قورغان .

یالانچامز دن همه قوتدن حمیتدن!

واذی الجلالی .

مینم جرم

مینم طورمش کوکلسز، نورسز؛ اول بولدرسز، آیسز تون؛

آگما کوکدن آچو برله بیرلگان - اونکان «امرکن» .

مینم عمرم حبسدر؛ بار جفا، محنتکه طولغان اول؛

جهنمدر عذابلی، منگولک - دنیا ده بولغان اول .

مینم یازمش رحیمسز، بلمی شفقت، قزغانولارنی،

قهرلی بیک، ایشونمی کورمی قان - یه شلرنی آه زارنی .

مینم بختم فارادر - هم فالقنک چینگن آشقان؛

لعیندر؛ شوملیدر؛ بر اوچراسا کینمی ایکان باشدن . . .

مینم آلدیم فارانغی کوزگه تورتهسه کده کورنمه سلاک،

آنک مجهوللگندن صافقنه نیک جغلوب اولمه سلاک .

مینم کوکلم قرلغان، صنغان، ایمگه نگان، ضعیفله نگان،

آگاردن نرسه چقسون؟ صاو بالا طومی ضعیفلردن .

مینم شعرم امیدسز کوی، سز آنده ازله مه ک شادلی!

نق اول جان بیرگان آلدندن قبرداودر ایرن آقطق .

(م)

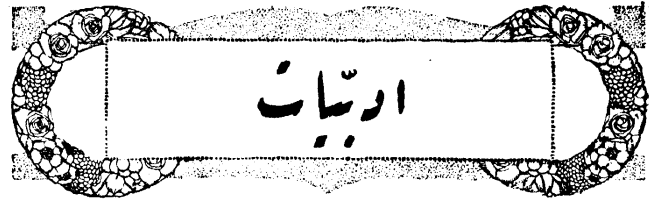

ايچون هيچ برقدسىتى يوقلۇق، سىلقلر زمانىدە بولمايدىغىنى، اسلام دىياسىنى توركار طرفىدىن كرتىلوب مئارلەرغە بىك صوڭ عصرلارغىنە مئىدىكى مەلۇمىر .

ايرلك بىلەن باشلاندى، قاتىلقىدە تاشلاندى

جوجى خان بن چىڭغز خاقاننىڭ ايرلكى (غىرتى) ايله ضبط قىلغان، سوڭرا اوز اىنچىسىنە (حصەسىنە) تىگەن جوجى اولوسىدە مستقل خانلارنىڭ ايك سوڭقىسى ولى خاننىڭ قاتنى «اىخانم» بولدى . شونى اورتا يوزنىڭ قازاقلرى «ايرلك مەن باشلاندى، قاتىلقىدە تاشلاندى دىبە مئىل قىلورلر . («آى خانم» ۱۷۸۱ يىدە مايدە توغان، ۱۸۵۴ دە نوپباردە وفات، قبرى سىرمبەت تاوندە) .

تورك اوغلى

قبرلىكدە .

جاىگى اوزون كونىڭ قوياشى باتوب كىچكە ئەورلىگان، قوياشنى اوزاتوب قالغان قىب قىزل بولونلر تورلى طرفقە تارالا باشلاب، قوياش چىغشى باغىندە يىلطر، يىلطر سىبەلەگان يولدىلر آچىق كورىنەلر . كون صالحون صىماق بولسەدە، هوا طب، طنچ كويونچە؛ فقط آفرونغى، جنوب طرفىدىن جلى جىل ايسوب، آغاچ باشىندە غى بوتاقلردە واق يافراقلرغىنە سىلكىتوب كىتەلر . كىچكى صالحن غايت صاق، منظرەدە افراط گوزل چافىدە؛ بزدە اىبدەشم بىلەن ايكو اىگونلر قاراب؛ فردن آشغوبراق قايتوب كىلەمىز . فردە اىندى بزدن باشقە كشى بىر كىمەدە فالماغان . كىتوردە كوبىدىن اولغە قايتوب بىتكانلر . جاياو يورى، يورى آياقلرمز آرغان بولسە كىرەك، بىك آفرىن آتلىمىز . اول مكا بىر سوز دەشمى، مین آكا بىر سوز قوشىمىم . اىكمىزدە ئىلە نىندى تىرەن اويدە . كوڭگىلدە كوتەرنكى توگل . اىبدەش قاچا . قلدە، كوڭل آچارلق مىلى كويلر ايله قاچاق طويغانچە جىلارلق موڭسو كويلر ايله جىرلاب بىرە تورغان ايدى . لىكن جىلامى . خفالىنغان صىماق، كوڭلسىز كىلە . اچىندە بىر نا مەلۇم باشرون سىر و بىر نا مەلۇم اوى بار شىكلى طويولا .

كىلە، كىلە اىندى بىز، اولغەدە يقىنلاشەمىز، قىبرلك قاينلرى كورىنە باشلادى . بىلكە آلا بىزگە كوبدە نوڭ كورنىگانلردىر، اولچاقىدە بىزنىڭ كوزلر اول قاينلرغە توشمەگان، ئىللە قايدە غى نەقشەلرغە توشكانلر . قىبرلكنىڭ تىرەلرى دە كورىنە باشلاغاچ اىندى قاينلر بىزنىڭ كوزنى اشغال ايتە باشلادىلر . اىبدەشم دە اىرنىمىچە گنە : «قىبرلك قاينلرى نىندى گوزل لىنگانلر، ئىلى كوبىدىن توگل ايدى . قوب قورى بو . تاقلرى غنە كورىنوب روجسىز طورالر ايدى، حاضر قوچوب اوبەرلىك!» دىب فويىدى . میندە سوز اوزانمادىم «درست شول» دىيكنە جوابلاندىم .

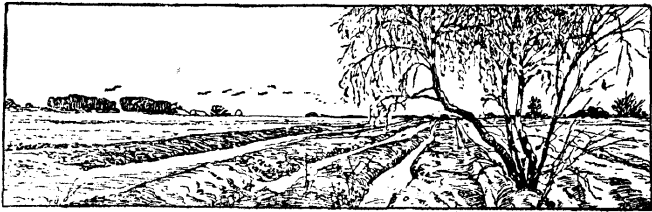
آول طب، طن، آغاچ باشلرىندە غى فارغە و چاوكە تاوشلرى ايله آندە، بوندە اورگان ات (كوچك) لىر تاوشىدىن باشقە تاوشلر ايشىتمى . كوڭ يوزى قارانغولانغاندىن، قارا . نغولانوب كىلە . يولدىلردە شاقىتى كوبە يوب يالتوريلر . فقط قوياش بايوشى طرفى ھنوزدە ياقىتى كويونچە كورنوب طور . بىز، قىبرلك تىرەسىنە يقىنلاشقاچ قاين يافراقلرى شاوالشقانى ايشىتىلە باشلاب، كوڭل گە موڭلى حىسلر توشرە ايدىلر . اولدە يورتلردە دە آرە، تىرەگنە اوتلر كورىنە . اىندى خلق كوبىسى طاتلى يوقىغەدە كىتكانلردىر . بىردە حركىت كورنىمى . آفرىغىنە آدلاب قىبرلك يانينە یتىك .

اىبدەشم توقتاب : « - ئىدە دوستم ! قىبرلك گە كىر وب اوطىرىق، مین بىك آردم، يەشىل چىرەم اوستىندە بىر آز حال جىارمىز» دىدى . مین رضا ايدىكىمنى سىزگانلر، میندىن جواب كوتەمىچوك، كىرتەگە مەنوبە كىندى میندە آنىڭ آرتىدىن بىر سوز دەشمى كىرتەدىن مەنوب، قىبرلك اوستىنە كىردى . ئولىكلرنى ايسكە توشروب قىسقىغىنە، قران اوقوب دەعدن سوڭرە؛ قوبى غنە اوسكان اوتلاوقغە اوطوردىق . طنچ بىر تاوش - ئون يوق، فقط قىرتاشى آرارلردە اوزون بوتلى چىكرىكلر چىقداشەلردە، قىبرلك آستىنداغى يىلغەدە، باقالر شاوالشەلر . اىبدەشم ماڭلاينە قولن قويوب ئىللە نىندى تىرەن اويغە باتقان ايدى .

اول مكا كىنەندىن : «دوستم! كورەمسىڭ بو تاشقە نى يازلغان؟» دىدى . مین : «بلىمىم نى يازغانلاردىر . بوندىن كورنىمى» دىدىم . اول : «مىن بىلەمىن مونە سكا اوقوب بىرىمىمى؟» دىدى . «اوقو!» دىدىم .

اول اوقىدە باشلادى : «مىن بىر بختلى عائلەدن دىياغە كىلدىم . صىبى چاغىدە راحت، راحت شادلانوب اوسدىم . مینى باردە يارانلر ھىر كىمدە سوبە، كوتەروب كوتەروب

دیب آچی تاوش ایله بیک موکسو کوبده جراب بیهردی .
مگا قارادی کوزلری قب قزل ، بورتوک ، بورتوک بولوب
باشلری قویله باشلادی . مینم قولنی طونوب « ایندی ایبهش
باخل بول ! دیه قولومه صغلوبده توشدی . آی یاقتمسند
بوزی بالاوز کبی صاب صاری کورنوب ، قوللری بوز
کبی صالقلانغان ایدی . کوککه کوزن ترهپ ، امانت جانن
خداغه تابشردی .
احمد جان بیکیهروف
« طومسقی » .

حکایه لر:

یر جرووی (*)

بیچاره قز اوبده جیلانک اولوینی طسکلی ؛ آنده جبرنک
تاوشینی وسویله گان سوزلرینی ایشیته ؛ اول سویلی :
« مینم کشی گه کورنی طورغان غایت قوتلی فانانلر ایله
اوچام ، سیر اینتم . مین اوچسز ، قریسز صحرا و بولونلرده
اوچام ، ئه یله نهم . مین بارام . . . نایه ؟ اوزمده بلیم .
کون ایله تون ، قش ایله جای ، قایغو ایله شادلق ، حیات
ایله ممات — بولار بارده حرکتی اوتکون بر دائره ده میگا
چاغلوبقنه قالار ، بارده یاقغه اوچا .
قز انکاسینه : « انکایم ! ایشوته سگهی مینم یوره گمه
نرسدر سزلی هم جلی » دیدی .
— بو بیر اوز جرووینی جریلی .

بنون آغاچلر و اوله نلرنی قراو فاپلادی ؛ بیر صوو-
ندی هم آق نوسکه کردی : ایندی صالقون قویاش آنی
یلوته آلمی .
انکایم ، حاضر میگا بیک یینگل ؛ مین ساوغوب بارهم
دیدی قز . انکاسی ده قزینی قاتی فوچاقلاب اوبوب « یغشی
مینم سسیوکوم ! » دیدی . اما اوزی یغلی ده یغلی . اول
(*) باشی ۱۳ نچی عددده .

بوریلر ، کورگان برکشی فوچوب ، فوچوب ئوبه در ایدیلر .
آلارغه مین بیک گوزل ، بیک یغشی ، هم تانسوق ایدم .
میننی جوانلار ، جلاسام ئلله نیلر بیررگه وعده ایتلر . مینم
کوکلنی تابارغه طریشه لر ، یانه من برده آیرلمیلر ، یغلاسامه
کوتهروب طورغزه لر ، اوطوروب طورسامده بوغاری
کوناره لر ، یوقلارغه یاتسامده ئللیکی ، به للیکی دیلر . آچسام
آش حاضر ، صوصاسام صو حاضرلاب بیرلر ایدی . بو
خدمتنی توکل مینم آتام آنام توغانلر مغه بلسکه یات کشیلرده
شولای رحیم ، شفقت کوزلری برله فاراب اوشبو ذکر اینکان
خدمتلرنی ده ایتلر ایدی . مین بر زمان اوسدم . کشی
آراسینه کوره باشلادم ه فی کوریم ! ؛ یات کشیلردن
بیگره ک اوز طوغانلرم اوزیمه یاقینلرم کوره آلمی باشلادیلر .
آنده بارسام تورته لر ، مونده کیلسام سوزلر ، گویه بونارنک
دنیا سن مین گنه طغزلادم بوغای ؟ برسی ده یارانسی . ئلی گی
گوزل چاقلرم ، یغشی هم نانسوق وقتلرم اونوتولغان .
گویه مین ، بارسندن ده یمان ، بارسندن یه مسز ،
آلارغه بولسون ! تیک مینگنه کبره کمی ایمش ؛ مین نچار
بدبخت ، آلارغه بختلی آلارغه انصافلی . گویه آلارغه خدا
حضورنده سویکه ملی ، آلارغه چیکلاوک توشی ، مین ، مین
فباح ، مونه مین یواش ، یواش توبه ن کیتهم ، خسته لانام
کوکلگم نچکهره ، فوتم ضعیقلنه ، کوکل کوه روچی یوق ،
فراوچی یوق او یلیم ، او یلیم ، صارغایهم ، یوراک ، صزه ،
چاخونکه فوتلنه نهایت توشه ککه یغلام یالنجم بر خداده ،
کوکلیم تیگی دنیا ده ؛ طنچاق هم راحتده آنده ؛ کوبده
عذابلنوب یاتیم الله ننگ وعده سی تقدیر آغوی ایله اجل
شربتین اچمده امانت جانمنی کیرودن اوزینه تابشرام ،
مونه بو تاش آستنده طنچ برکیگه زیان و ضرر ایتمی
باتقان فلان اوغلی فلانلر « دیب ایبهشم تمام ایتدی .
زورغنه شار کبی قب ، قزل قزاروب طولغان آید
چیغه باشلاب ، شهول لری برگه توشه باشلاغان ایدی . ایبهشم
باشن کوتاروب :

ییلیم ایندی ، آلدیسک سین دنیا مینی ،
دائم آلتون کموش معدنلرک - بلهن .

کوب یاشه بیسک ، زهراب ئوتر سن ایچ .
ئلله نیندی آچی ، تهسز آغولارک بلدن .

بیزدوم بروک ، قایچام ایندی مگگوگه ؛
لیکن توکلک کوز یاشلرم ، فارغیم اخلاص کوکلبلدن .

یالغز ایدم قسودم سیننی توتا آلامدم هیچ ؛
آنده قورقمیم ایندی ، یالغزم دگل ایبهشلم بلهن .

يوغالدى؛ ايندى بر نەرسە نېدە كورمىلر. اول اورطولى كوكرەگى ايله كوچكە، كوچكە گنە صولشىنى آلا؛ اول بار قوتى ايله هوانى يوتارغە تلى. لىكن . . . يونا آلەمى. شم ئرى. تمام يانوب بتو درجە سېنە كىلىگان؛ آنكە سونە سى كىلمى؛ ايڭ آقتق كېسە كلرى قابنوب، قابنوب كېتە؛ يانارغە طرىشە. فقط . . . اولدە آقروىغە سونە، بته.

شم دە سوندى. بېچارە گوزل فرچق دە اولدى، بتدى. آناسى يىغلى، يىغلى، يىغلى فرېنڭ صالقون ماڭلايندىن اوبە. آسراو فرچق دە تز اوستىندە يىغلى، يىغلى گوزل فرچقنڭ ئولى، صالقون قوللىرىنى آوزىنە كېتورە. فرنى كىنگە تۇرەر، بېلن آل لىنتە ايله بېلەب تابوتقە دە قوياىلر. اول، اوزى ئولگانده يانوب بتكان شم كېمى، بېلى آل لىنتە ايله بولغان آق كفن اچىدە تابوتدە ياتا. كېكەنە جنازەنى كوتارەر، هم يراق يراق آلوبدە كېتەر. باروچىلرنڭ آرتىدىن قونلى يېل سزغەر، آلارنى قوالى، آلارنڭ كىوملرېن تارته، بارسنى دە آشقدەر: تېز، تېز آندە صالقون، طوكۇغان يېردە تېرەن قېر كوتە. آندە يېر اوزىنڭ گوزل فرېنى قارشولارغە طورە. ملادە قېر اوستىندە دعا قىلا هم شول سوزلرنى سويلدى: «سېن يېردن آلوندىڭ! هم يېرگە قايتاسڭ». جنازەنى توشوردىلر؛ آنڭ اوستىنە توفراق تاشلاپ گوزل فرچقنى تمام يېر اچىدە قالدېرلر.

يېر فرغە: «سېن مېنىم گوزلم! سېن بېت مېنىكى ايدىڭ. مېڭا كىلىدىڭ. مېنىم اوستىندە ضعيف هم سرخاو طورە آلەمى، اول ئولە، مېن آنى تازا وچىقلى ايتەم» دېدى. باردە كېتىدىلر. ياشل چىشى آغاچى آستوندى فقط بر كېكەنە گنە قېر قالدى. قار ياوا؛ قېرنى قابلى. يېل قوتلەنە، اولى، كوله، هم اڭغىرى؛ آنڭ تاوشىدە شادلىق ايله قاىغو، كولو ايله يىغلاو. بو تاوشلردە همە نرسە برگە كېڭ، آيورماسز حر ميدانده، انسانده بار نرسە همە سېدە موندە.

بو يېر اوز جرووېنى جىرلى.

روسچە دن مترجم جاراالله نجم الدينوف. «قرصناى».

تعطيل كون

ترەزە دن توشكان قوياش ياقنى سېنڭ اوفشاوېنە كوزم آچلوب كېتىدى.

بو كون تعطيل كون بولغانغە مېن، بوتان كونلردە گېچە جانلى ماشىنا كېڭ طاورانمى، اوز ايركم بلەن گنە اورىدىن

فرېنڭ سلامتەنە آلمانىنى هم ئولە چىگىنى بلىكە نېزدن ئولە چىگىنى دە بلە ايدى.

بېچارە ماتور فر زور ياشل دېواندە باشىنى مندرگە قويوب كولوب يانا. آنارغە كوكلى، طنچ؛ اول اوزىنى كېكەنە بېشىكە حس ايتە؛ بېشىكى كىمىر يىلاب، يىلاب تېر بەنە. آنڭ تېرە ياغىندە ياشل ماتور اولەنلىك، اول گويا اوچ كونلىك بالا. آنە يېردن آق پار چىغوب بىلوتغە ئەيلە ندى؛ بىلوت يراق كېتە بارە؛ اما اول بىلوت كېر و قايتورمى؛ قوشلر صايرى. نە قدر كوزللك! مونه آق چابو فرغە: «ئەيدە اوچىك برگە» دېدىدە، آلار گويا اوچوبدە كېتە. يىلر. مونه ياشل بولونلر، آغاچلقلر، آق چىكلر.

— ئەمى انكايىم! اوزمە سېن آلارنى.

قارە قارغالار يېردە قازونلر؛ صىير چىكلر توركوملرى ايله باصودە اوچالر؛ قارلىغاچ دە شوندى چىيىلدى. آق بىلوتلر، زىنگار كوك يوزى. مونه همە نرسە يوق بولدى؛ بىلوتلردە كوزدىن تمام ياشروندىلر. فقط كوك يوزىگنە. شول نىپايە سى يوق كوك يوزىدە فر فقط يالغىزى. گوزل فر قالىتى، كوزلرېنى آچوب يىبارە؛ آناسىنە سويلەرگە توتونە: «انكاي! مېنىم شىقتىلى انكايىم! باشم ئەيلەنە: مېن بېك بېوكدە. كوكدە اوچوب يوردم. مېڭا كوكلى هم يىخشى ايدى.

مرحمتلى ئەنى! تاغىدە ماتور يلى كونلر بولور بېت. يېر يىنە اوز جرووېنى جىرلر. مېندە ماتور كوك يوزىنى، آق چىكلرنى، اوتكون قارلىغاچنى هم ماتور كېكەنە قوشلرنى كوررەن».

— سېن فرم بارسندە كوررسن؛ احتمال آرتىغى ايله كوررسن.

بېچارە فر زالغە كوزىنى صالە؛ آندە بوران ترەزەنى تمام قار ايله قاپلاپ بارە.

فر آقروىغە آناسىنە: «مېڭا نېندى حضور» هم قورقنچلى مېن بېوكدە اوچوب يوريم. ئەنى! كېتر ئەلى مېڭا بالاوز شەمنى. مېن آنڭ نېچك يانغانن قارىسم كېلە». دېدى

آنا، آل لىنتەلى شەمنى فرېنڭ آلدندەغى كېكەنە اوستال اوستېنە كېتروب قويدى. اوت قابزدى. اما گوزل فرچق شەمگە تابا فارامى؛ اول حركتىسز ياتا؛ اول ئولە. فرچقنڭ ياندىدە آناسى ايله آسراو فرچق آچى يىغلاو ايله قىچقروب يىغلىلر. لىكن فرچق موني ايشىنى ايندى. اما شم ياقنى هم تېز، تېز يانمقە. فرنڭ ماتور كوك كوزلرېنڭ نورى

بولغان ہر شدہ افکار عمومیہ باشقیری، داهی لری اوزلری
طیماسدن شول لذت آرتندن بوکورگانلر و یوکورمکہ ایدکارن
سویلیلر.

— آلائی بولغاچ بونده ماقتارلق، ماقتانورلق زده یوق،
بونده فدائیلیق قای یرده . . .

— آنسی تاغی باشقه مسئلہ .
مین ئلی شونیفنه ایتهم: خلق منفعتی ایچون یور وگان،
یشاگان کشیلارده بولغان کبک، حیاتقه باشوق «لا فید
(النفاتسز)» فاراغان لردہ کوب منفعتلرن یوغالتالر . . . فقط
بونک فاراوینه — معنوی خیال آزغی آلارغہ یاردمگہ ینوشہ
بولورغہ کبرهک!

بولمده مین گنه توگل، بز — اوچاوا. آلارده اویانغانلر.
برسی یوونوب کرگان، کیونوب ماتاشا و شول آرادہ، کیچه
بر یرده «اوپورغانلرن» حکایہ ایتہ. اول بونی شوندی بر
بالالق صافرنونلگی بلهن سویلی، کہ: گویا، همه سعادت
شوندنغہ عبارت بولوب، آلا شوتی کیچه بر نیچه ساعت
اچنده یشاب آغانلر، دیرسک. کشی دن بیگرهک اوزی
کولو وندن، سوزن ده ایتوب بترہ آلمی، جمل لری کیسلوب فاللا.
— نیشلگانلر صولک آلا ر؟

— بر بیک شبق ریستورانده «زاقوسیت» ایتکانلر.
پلاوویلار آفرانقہ، مانز یتلردن، پارکیت ایدہ نلر، قارشیدہ
آقریطی سسینا . . . دنیاسی ایکی کیلمی — ایمش.
— «کیت آندن! درستہی؟ . . . یہ، یہ، تاغن؟» دی
قارشودہ آنک سوزن طیکلاب، مینم کبک ہنوز یاناغندن
قوزغالمیچہ یانتان «افندی» .

— بکرمی بش تنکہ. نوگال چیتوارتنوی. ازداچادہ
آماغانلر. قایا کیلوب کیتہ گان!

— «آفچہ بزنی طابہی، بز — آفچہ نی طابامز»
بودہ بر نوع یشاودر آخرسی . . .
بولسہ بولور شول . . .

خاطرمدن چقغان: مین کیچه ایلہ بر اییداشکہ، بو
کون قرغہ، داچاغہ چغارغہ وعدہ بیرگان ایدم بیت. اول:
«ایرتہ تورغاچدہ کیل. چاینی بزده اچہرمزده واقزالغہ (بارہ
تورغان یرمز تیمر یول بویندہ) توشارمز» دیگان ایدی.
الکگی پلانلرم — فوارتیرمدہ ایرکنلہب چای اچولرم،
کوزم آچقاچدہ قارشودہ غی دیواری کالینداردہ غی قزل

قوزغالاچق؛ اوست و باشمنی یووب، کیونولرم، چای اچو.
لرمده طبیعی انتظامنی بوزمیچہ، بوکونگی غزتہ وزورناللرنی
کوزدن کیچہرکدن چای اچہچکمن.

فسقہسی بو کون، اواق حرکتلرگہ قدر «حیانتک بر
الوشی» دیب فاراب، ہر صولشنی آبروم بر حس بلهن
باشیم و شول یشاونی خاطرلاغانم صاین بر لذت طیولا.

تعطیل کون — مینم ایچون — کیل چکدہ بر مقصدغہ
یونالگانہ یول اوستونہ گی آطلاب کیتارک باصقچ بولمیچہ —
شول اوزی بر مقصد اورنن طوتا وشوگا کورہ مین بوکوننک
ہر ذرہسندن حظ آلاسم کیلہ

بیک اوزاق خستہ یانتان کشیلر کبک، اویانور
اویانہاس «بو کون دە فونوب چقدق» دیدم.

«فزق دنیا! یرشاری بر توقتامی ئیلہنہ طورا، بورونغی
کتابلرمزنگ تعبیرنچہ، آدمنگ عمر آغاچن، بر آق تچقان
بلهن بر قارا تچقان ایکی یافدن کیمرہلر. بو آرادہ حیات
میدانینہ ئللہ فایدن اختیارسز کیلوب توشکان آدم بالاسی
چیر پنا . . . اول ئللہ نیندی محیطلر، طبیعی قانونلر،
ملی عادتلر، دینی وظیفہ لرنی یوکلہ گانی حالہ، اوچسز تویسز
بر آغم بلهن آغا بیرہ . . .

بعضا اوز تیرہ یاغینہ فارانوب «مین فایدہ؟» «نیشلیم
بولای؟» دیگان توسلی، بو فہرلی آغمنگ بیک اواق و «جزئی» گنہ
نقطہ لرنده کوزن توگالہب توفتی و تصادفی (ایسکہرماسدن)
بر چوب کیسہ گی، بر یوموچقہ، بر چوپرہک، بر «صولغون
دمت» دن جلدلر طوتوررلق نرسہلر چغارغہ قدر بارا . . .
یوقومدن اویغانسہمدہ طورغہ ایرکہلنوب یانتان آرادہ
اوز اوزیمہ سویلہنوب — توغریسی — صاندر افلانوب یانا
ایدم.

تلہسہ فی ننگ ٹہرہسی بولسون — مین بر «خیال قاپچقی»
امید بلهن یشی تورغان «متفلسف» بر بندہ بولغانغہ، کوب
چافدہ — حقلیمی، حقسزمی — «فرضلرغہ چومارغہ» سویہم.

ایتولرنچہ، کشیننگ بر یاغی کیم بولسہ، باشقہ یافدہ
اول «عادتتن طش» بولا؛ طبیعت ہیچ کمنی بتونلہ یگہ
محروم ایتمی — ایمش. شوگا کورہدہ اوز منفعتندن واز
کیچوب، خلق فایدہسی ایچونگنہ یشی تورغانلردہ آیرم
بر لذت بولا، دی. آلا شول لذت سائقہسی سبیلی، دنیا
کوتارماسدی اور حاللرنی توگال بر صالماقلق بلهن یوکلی
تورغان کیلہلر، دی. پیغمبرلردن باشلاب بو کونگہ چاقلی

بر شيوه يی مدافعه ايتديكشز حالده، شونی قوللانماوگز، محلی شيوه لرنڭ مطبوعات عالمنده ايشه يارامديغنی، افاده - استفاده يه واسطه اولاميه چيغینی کوشتره در « مآلنده - گویا - الزامی جوابده بولونا. حالبوکه تل مسئله سنده، محلی شيوه طرفنده غیلرنڭ مرادلری شول قدر آچیق که بوندن تجاهل ایتو بیوک ذاتلر ایچون بر قدر غریب کورینه. چونکه بعضی خصوصی مسئله لر حقنده، علمی و سیاسی مقاله لرده - بیگرکه عثمانلی شيوه سی طرفدار ی بلهن بولغان مطبوعات صحبت لرنده حسب النزاکت ترکچه - عثمانلی شيوه سن استعمال ایتونڭ - روسیه مسلمانلرنڭ خلقی ایچون - آلارنڭ هوا، صو کیک کیره کلرندن بحث ایتکان مطبوعانده مطلقا آلارنڭ مألوفی بولغان محلی شيوه بلهن یازوغه هیچده قارشولغی یوقدر. بو ایکی آراده قارشیلیق نابو - منطق غه موافق توگل.

- صوڭ؟

- «صوڭ» - شول: شعر - خیال محض. بو سوز درست. اما مینم شعری جمله لرم - حقیقت. بونینه «بالفات - بالعرض» بولو، زور رول اوینی. مونا قایم منطق کیره ک...

چروب چقا آلماسلق منطقی مناظره دن کوچ بلا بلهن باشمنی قوتقار وومنی بو کون خاطر لادم.

«تعطیل - اشدن بو شوا توگل، بلیکه برسندن ایکنچیسنه آلدیر و غنه» دیلر توگلمی؟ مینده بو کون «کونده گیگه باشقه اش» بلهن شغل لنورگه تیوش دیب فرار بیروب الگور مادم ایشک آچلوب حمیدالین کیلوب کردی.

- سین ئلی کیونگانڭ ده یوق؟ ایدیه جور کیتدک.

- توقتا بر آز! مینده بو کون عادتدن طش اشلر...

قالورغه او یلادم، بارمیم.

- بتماس سینڭ «عادتدن طش لرنڭ». ایدیه کیتدک.

بونڭ قسرفلاوینه مین طارلامادم. چونکه اول محض بر

کوکل آچوب کرورگه دیلمی، بوگا فار و شو - کفران نعمت بولا...

یارتی ساعت آراسنده واقزالغه کیلوب واغونغه کروب

اوطردق.

ایکی بلغه یاقن یولده بولنماغانم ایچون، قسقه غنه آراده

بولسه ده، کونده گیگه باشقه بر یرده، باشقه بر مقصده بولونو

میگا نانسق طیبلی. اوزمنی هیچ بر منظره نی فاچرمی

تورغان - بر سیاح فرض ایتدم و قارشومده غیلرغه واغون

نره سنندن توگالهب کوز صالحالی باشلادم.

بو یاولی رقمی کورگاچده، بو کونگی کون ایچون «اوز اشلرم» حقنده توزدگم پراغراملر اوچدیلمر. میگا ینه تورلی مسلکده گی «ایدیه شلر» محیطی تأثیرینه بیریلورگه توغری کیلمه، ینه اوز خیالم بلهن حسابله شرغه ایرک بولمی...

آلار کیچده میگا خیالپرستلرنگه اختیار قویمدیلر، برسی حقیقتپرست - ریئالیستلک - صاتا. آنکچه: طبیعی، ریاضی مسئله لردن باشقه علمی، فلسفی مسئله لر بارده خیال - خیالنگده آدم ایچون عمر ضائع ایتودن باشقه غه یارامی تورغانی... ایش.

شاعرلرغه تیبه - جیل فووجیلرنڭ اکغراشولری آلار - دی. - حقیقتده - نیده یوق.

- خایر! شعر: منفعتپرستلر آراسنده غائب بولغان

معشوقه سی - انسانیت نی صاغنودن چققان بر چاتقی -

توگال بر افتخار بلهن فارشو توشدم مین، شاعرلر یاغندن.

- حقیقتپرستلرنڭ مقصدلری محدود، بیک ظاهری نر -

سه لر، آلارغه اشنگ اچ یاغن کوررگه، کوزلری منفعتپر -

ستلک ارینی بلهن قاپلانغان.

شعرنڭ مقصدی - عالی، بو یر یوزی عالمی و آنڭ

مخلوفلری بلهن چیکلنگان توگل. اوچسز، چیکسز عالم

- شعر و شاعرلرنڭ جولانگاهی...

- حقیقت پرستلرنڭ مقصدلری - درست - محدود

لاکن برکت شونده - دی اول - شعر عقلنڭ صاتا شووندن

کونارلیگان بر طومان، طومان - نی قدر هواغه کونارلمه -

سون - آخری باروب هواغه ایلنه... .

مین اوزمدن کیچه یازغان ایدم.

صوگراق مظفرانه بر شيوه بلهن:

- هی! دیدم - مونا سین، هنر کیره کمه وگه کیتورگان

دلینڭ اوزنده - هنر بلهن فایده لانغان قاره گروهرکبک،

شعرغه فارشو سویله گان سوز لرده شاعرانه جمله لر توره سڭ!

شعر - بر خیال بولسه سینڭ بو سوزلرنڭ ده حقیقت نی منتج

بولمی. یوق - حاضرگی جمله لرنڭ حقیقت ایسه - شعرنڭ

حقیقت ایدگینه بر مثال بولوب توشه.

اول شارقلداب کولیده ائدم! دیب سوزگه کرشدی.

بو، آنڭ اوز سوزینه بیک اهمیت بیروون آڭلاته ایدی

- سین، بر محرریمز دیگانندی «منطق بلهن اولچه میچه»

مجا که ایدسه سڭ. بوندی مغالطه لرغه، محترم «ترجمان» ده

تل مسئله سنده تنزل ایته: قزان شيوه سن یاقلاب یازغان

بر مقاله نڭ اوزن مثال طوتوب «ایشته شو یازدقنژ ترکچه در.

فارشوده قاپارنوب طورغان دھشتملى وافرالدىن باشلاپ، پراۋوزلرنىڭ برىسى آندە، برىسى بوندى كىلوب تيمر يول صرغى بويىچە چاپوشوب، واغونلرنى برىسن ئلە كىلوب، ايكنچىسىن فالدىروب اورندىن اورنغە كوچروب ئللەنى بوپالوب بىتكان نوسلى يورولرى، كاندىكتلر، قارا اشچى لرنىڭ بر توقتامى نورلى ياقغە بوكرشولرى، صرغونولرى، فلافلر بلەن اشارەلرى وشول آرادە پلاتفورمادە بر مامورنىڭ، گويا دنيادە اورندىن باشقە هيچ كم يوق كېك، تيرە ياغندە غىلرغەدە بتون بر «لافيد» لك، توگال بروفار بلەن متعظمانە صاللانوب، صاللانوب يورونووى؛ نيفط مابى فاتوش قوتون ايسلرى آراسندە آياق آستوندى سىبىلگان ناش، كومر والچقلىرى اوستوندىن يالان تەبى اوچلرى بلەن باصار باصماس سىكرگە- گەلەب آطلاغان بالاسن قولندىن نوتقانى حالده واغون نرەلر يىنە كوزلرن ملدەرتوب تورغان بر سائىلچى خانون، شوندىن يراق توگل كوزلرى، بىتلرى ششوبوب كو بىنگان، جانوب بىتكان بر ايسرك نىڭ «باربن! داي پاپيروس» دىب سويلەنوب طوروى وبولار بلەن تىگى پلاتفورمادەغى يالسىز باشىنە يورونگان «زور كىشى» وبولار آراسندە نسبت... بارچە بو كورنشلر، خيالده كىڭ بر ميدان آچالر. طورمىشنىڭ ئللە ناي يرلر يىنە آلوب كىتە وشول آرادە جوابى مشكل معمالى سؤاللر بېرەلر ايدى، كە: فسقەسى بوندىن، بو كورنشلردىن مجسم بر ظلم ايسى آنقى وبونىڭ توبىن تىكشورەسى بلەسى كىلو «هوسن» فوزغانە...

معروف قاراشدە بو كورنشلر ياوروپا مدنيتى نىڭ آثارى، صنعت، هنر و معارف ثمرەلرى، خىلقردە مجسم بر فعاليت، طبيعتنى تسخير يالتراب تورسەدە- ايكنچى ياقدىن قارالسە بارچە بو حاللر ايلگەچە، آدمىلرنىڭ اون پراسىنتىن غنە، اولك بولسە ظاهرى كورنشدە «مسعود» بولولر يىنە سبب بولوون نخمىن ايتارگە ممكن بولوب، شول تىلانچىلر كېك ياكە بىك آزغنە يوغارى- فالقان طوقسان پراسىنت آدمىلرنى سفالت وخورلقغە توشورگان ايلك باشلاپ- شولوق ياوروپا مدنيتى، توغرىسى - «مدنى» ياوروپانىڭ هنر و صنايعنى، مدنيتى سؤ استعماللرى ايكانلىكى خاطرغە كىلە . ياوروپا مدنيتىنە، هنر و صنايعىنە شول كيونچە گنە - هنر و صنايع دىب گنە قاراو- آز. بولارنىڭ طورمىشقا تاثيرندە اجتماعى و سياسى حاللارنىڭ كوب فاتوشى بارلىغى كوريلە . «قارا عقل» بلەنگنە، عادى بر كوزگە چار پىغانى طوتىق: مثلاً، أنه ننگندە، وافرالنىڭ نىليغرافى شعبە سنده -

فلتر، فلتر نىليغرام صوغوب اوپرغان محبتسىز بر يىكت، شول اشنى باشقارلىق معلوماتى بولسەدە ئللەنى اوفومغاندىر ئلى. تىك بوندىغى مامورلرنىڭ برسىنىڭ ياقىنى يا طاناشى بولغانلىقدىن اوزىنە اش تابقاندىر. قايدىن بلەسك! مونە بو «باسياق» بلىكە اورتا درجە مکتب بىتورگان يا هيچ بولماسە ابدائى مکتبەدە گنە بولسەدە اوفومغاندىر. فقط «هيچ كىمى» بولمىغانغە آرى - بېرى صوغولا طورغاچ شول حالگە كىلوى احتمال بىت . .

هايدە، بو شولايدە بولماسون! باشقە شوندىلر بىك كوب بىت . «مىل» اورنىنە يوروتەلر توگلمى: ايتاليدە- ايمىش- عادى مکتب بىتورگانلر آچلقدىن ئولەلر . . . آندە زور اوفومغانلر بىك كوب اولوب، اش تابار ايجون عادىدىن طش لياقت كىرەك ايمىش. ئە روسيەدە آچ يوروگان استودىنتلر، مايىنە بولغان نى غرامونىلر آرمى . . .

مونە بولار بىك وقتلى كورندىلر! بر فرشتهلرى... معصوم جانلر.. سىزنىڭ بلنگنە طورمىش آورلقرىنە فارشو طورغە كوچ طابىلا. سىزىنىنە ياقىشلى آللى- گللى كيونگان خانم طوناشلر، صىنفلر يىنە مخصوص صافى درونلك بلەن پورتوار بويندە گىزنولرى، وافرال و محبىطى نىڭ طوپاس وچىق كورنشلر يىنە، ياندىروب، كىدىرگان كومر و فروم ايسلر يىنە قارشى - بر ياقدىن نضاد (قونتراس) ايكنچى ياقدىن تعدىل (تىگىزلو) توسن بېرە...

ئە تاغى، بر گنە چىبى بلەن فالقان آنا تاوقنىڭ، چىمىشنىڭ چوكلىدەب، يرچو بلەب يورويىنە، قاراولچىلىق ايدوب يوروى كېك - بر توقتامى نىلردىر «مهم خبرلر» سويلەب بارغان بالاسىنە، اگىغراشوب طىكلاپ يوروگان بر آنا... بونىڭنى حدلى كىبار، عادى قىللى بر يورط خاتونى ابدىگى كوز قاراشلردىن اوق كوريلە. متفكر و بىبوك فىلسوفلرنقى كېك نىچوك آنىڭ كوز قىبافلرى بالقوب، كوز اوستىنە باتوبېرق طورالر. بالاسىدە نىندى گوزەل سىكوملى . . . نوردىن بر طوب، دىرسىڭ... معصوم چوچق! طىبعى، بو بالانى آنا و آتاسى، اولب يارانا طورغانلردىر. شوگا كورە تىرىبە سنده كىمچىلك كىتورماسكە طروشورلر، اوفوتورلر، بلىكە عادى فنلردە اوفوتورلر، لاكن حاضركى حالده بو بالا دنيادە اوصاللىق دىگان نىڭ بارلىغندە توشونى، توشونەدە آللى تورغاندىر. حالبوكە آڭا بونىڭ بلەن «طانشورغە»- بلىكە.. بلىكەدە اوزى شولارنىڭ «مىسلىكىنە» كىرگە مجبور بولاچق!

بو شولای! لا کن مجید افندی نڭ سوزینه قوت بولا
آلمی. چونکه بو هجو-م. افندی نڭ «قهرمانی» کبک یموشاق
طبیعتلی، هواسینه مالک توگل، وجدانینه باش بولغان.
کتاچه ایتسهک - نفسن جیگه آلمغان مخلوقلر حقدغه.
ئنه برنڭ شاعر افندی، سرغانوب طوروب، انسانیت
فکرندنه بولغانلردن کوله.

آنڭ سوزینڭ روحنندن انسانیت لیکر... فلانلر
بتوللر یگه خیال دیمکچی ایدیگی آڭلاشیلار.
تاغی ده بیک قزق، شاعر کشیگه، آلائی، مادیلقنی
«پاددیرژات» ایتوب یازارغه گناهدر بیت! شاعرلر،
بیگرهک، معنویاتغه تعالی ایتوچان، خیالپرست بولا ایدیلر.
باری بونسی آنڭ اوزاشی. بولسه بولور شاعرلرنڭ ده
آراده بر هفوتلری.. «لیکل جواد....»

لوقماتیف، واغونلرنی ئل کتروب بر برسینه بهر یلشولرینه
سیسکاندم، بر آزدن پویزدمز قوزغالوب، آستدغی «بالقا»-
لرده مینم خیاللرم کبک آبیاق آستینه سیبله بارلر ایدی..
بارتی ساعتندن، آچیق هواده صولش آلوب ایداشلر
بلن بر «اوطورش» یاصادق.
هوادن باشلاب یاغمورلر، ایگونلر، طابش ایتولر،
یاغشی طورو، «بایوب آلو» خوش کیچنولر؛ مکتب،
معارف، جماعت اشلرینده خدمت ایتولر، مطبوعاتنی تعقیب
ایتنه بارولر، گوزل اسم، گوزل نام قالدروب - اولسه گنده
اولمهو مقصدلری اوز نوبتی بلن منتظم سویلنه ایدی..
بوش وقتده، کوك آستی، طبیعت یورطنده، چیکسز
افق اورتاسنده، «تعطیل حرمتینه» هر برمز، اچلکسز، هر
کم گه - آیرمسز - خیر خواه بر الله بندلری ایدک..
هر فایجان شولای بولاسی ایکان!

نعمت زاده.

کم بیل.. بونی: بواوسکانچی ئلی دنیا توزهلوب الگورمهس.
بوده شول «آدم ایدئالیست بولوب طوروب بولمی» دیگان
«نظریه» غه ایمان کیترهچک. شولای بولمی ده حال یوقدر
آخرسی!

خاطرمدنه، بیک کوبدن توگل، بیک یافنده ده توگل،
- نیچوک بولماسون - بر وقت شاعر مجید افندی غفوری
جنابلری «عجب لئمه گان ایدم عجب لئدم» دیه بیک فرق
عنوانلی بر نرسه یازغان ایدی. «ایمش-برشا کرد الکن
«سوسیالیست» بولغان ده سوکنندن بر نیچه آیلرمی، یللمی
اوزغاچ ریئالیست لیکگه ایلنگان». «
«دنیا کشینی مجبور ایتنه».
شونی ایتیمکچی بولا شاعر افندی.

بوشولای میکان صوگ. همده بونی- دنیاغه جیکلومی- بر
فیلمه نون کیسه گی بلنگنه ایتوب تاشلارغه یارار میکان؟
اول، سوسیالیست له نوب یور وگان تاتارشا کردینڭ، سوکنندن
دنیاغه جیکلوندن - هر سوسیالیست ده جیکله وبونڭ سبیلی
گنه - سوسیالیزمه بر خیال، دیب حکم ایتارگه یارار میکان؟
بر ضیالی، بازار اورتاسنده، تیره سینه خلقتنی جیغان،
بر موژیقنڭ آرباسینه باصقان ده قوللرون بوتاب، بوتاب
حریت، مساوات، انسانیت، حقدغه نطق سویلی، آوزندن
یالقونلر پوشقورتا!

اونه کونلر، اوتنه آیلر.. یللمر..

مرکزی قیالانڭ ایڭ مشهور اورامنده کبارانه بر
فایتون نڭ آرتینه اوبناق بر اورام بالاسی آصولغان. فایتون
اچنده گی «بک افندی» بونی کورر کورماز کوچری یاننده
اوزینه فارشی اوطورغان لاکی غه، بالانی قامچی بلن صوغوب
توشوررگه قوشا و دبو، نی ندر انصافسزلق!.. دیب
سوگنه. قاراساڭ - بونندن الک «شا کرد چاغنده» انسانیت
حقدغه نطق سویله گان الگی ضیالی - حاضر ایسه بر «چین
ایپاسی».

کولکی ژورناللرده بونی تصویر ایتکانلر ایدی.

محرری: رضاءالدین بن فخرالدین.

ناشری: «محمد شا کر و محمد ذا کر رامیفلر».

«شورا» اورنبورغده اون بیس کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЯ: НА 2-Й СТРАНИЦЕ ОБЛОЖКИ
30 КОП. НА 3 И 4 СТР. - 20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г Оренбургъ, Редакция журн. „ШУРО“.

آبیه، ملی: سنهک ۵، آلتی آیلق ۲ روبله ۶۰ کاپک.

«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:

سنهک ۹، آلتی آیلق ۴ روبله ۶۰ کاپک در.

ادبیات اصوللری

عبدالرحمن سعیدی
اثری

یاشگا باصلوب
چقدی:

بر یافتن آنا تلمز و املامزغه اهمیت بیریلوب، بونلر توزه تلوب، تورلی صرف و انجولر هم بونلرغه دائر اثرلر یازیلوب طورغان بر زمانده، ایکنچی یافتن ملی ادبیاتمزغه اهمیت بیروب اثرلر ترتیب ایتوچیلر بارلیق بیک سوینچلی بر حالدر. عبدالرحمن سعیدی افندیڭ موندن الوک «قواعد ادبیه» و آکا علاوه نام اثرلری چغوب، ادبیات تحصیللی بابنده بیک مهم اورین طوتقانلر ایدی. ایندی-ذکور افندیڭ «ادبیات اصوللری» اسمبله یازغان اثری «وقت» ادارهسی طرفندن اعلا کاهده، نفیس روشده نشر ایتلیدی. بو رسالهده ادبیاتڭ موضوعی، ادبیاتڭ نوعلری، قلم ادبیاتی، حکایه و رومانلر، آنلرڭ اقساملری، تیاتر رسالهلری، تنقید و منقذرلر، شعرلرینی تنقید، تصویر، پلان، خصائص ادبیه، حس و ذوقلر، بابالرمزڭ روحی حاللری، وزن انتخاب ایتو و سائره کبی ادبیاتغه متعلق کوب نرسه لر درج ایتلمش اولوب، یازو هوسنده بو اغان هر کم ایچون فائدهلی و کیره کلی بر اثردر. بهاسی برهملهب ۲۰ تین. آلدیرغه آدریس: „Вактъ“ Оренбургъ, контора ред. газ.

مختصر کیمیا

اثر: عبدالله شناسی

یاشگا باصلوب چقدی

حاضرگی همه هنر و صناعتڭ نیگزلی کیمیا ایله حکمت فنلری دیب ایتورگه یاری. اوز تلمزده بوفنلرگه دائر اثرلر بولماوی خلقمز آره سنده بونلر حقتده معلومات طارالوغه مانع بولوب طورا ایدی. مدرسۀ حسینیهده علوم طبیعیه و ریاضیه معلمی عبدالله شناسی افندی طرفندن آچق و هر کم آکلارلق ایتوب ترتیب قیلنغان «مختصر کیمیا» نام اثر بو بابده برنچی آدومدر. حاضرنده «وقت» ادارهسی طرفندن بونڭ ایکنچی قسمی باصلوب چقدی. بو قسمده معدنلر، آنلرڭ خواص کیمیویه و حکیمیهلری، چقاریلو اصوللری و سائره لر حقتده فنڭ ایڭ صوڭ سوزینه موافق ایتوب اساسلی معلومات بیرلشمدر. رساله نفیس روشده باصلغان و ۲۲ دانه رسملر ایله زینت لنب ابضاح ایتلنگان و اسلام کیمیا گرلری ابوبکر رازی ایله ابن جابرڭ رسملری آبروم باصلوب قوشلغان. آخربنه مشهور روس کیمیاگری میندیلینف طرفندن طابلقان «قانون دوری» نڭ جدولی درج ایتلنگانلر. کیره ک درس اوفتور ایچون و کیره ک مطالعه ایتوب فائده لنور ایچون بو اثرڭ مقبول کورینه چگی شبهه مزدر. بهاسی برهملهب ۵۰ تین. آلدیرغه آدریس: „Вактъ“ Оренбургъ, контора ред. газ.

تربیهلی بالا، نصیحت برنچی، نصیحت ایکنچی،

نصیحت او چونچی

باصلوب چغوب ساتولا باشلادیلر.

مذکور کتابلر رضاء الدین حضرت نڭ اوز قلمی ایله توزه تلوب باصلغانغه کتابچیلرڭ و بونلردن فائز لنگان معلم و معلملرڭ دفت ایتولرینی اوتدمز. هر معنبر کتابچیلرده ساتولا.

Оренбургъ, Контора. ред. газ. „ВАКТЪ“

Адрес: